

**UCHWAŁA NR XVIII/185/17
RADY GMINY DRAGACZ**

z dnia 27 marca 2017 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dragacz na lata 2017-2020

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 9 i art. 18, ust.2, pkt 15 ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 446 ze zm.¹⁾) oraz art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.²⁾) Rada Gminy Dragacz, uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dragacz na lata 2017-2020, zaopiniowany pozytywnie przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, Delegatura w Bydgoszczy.

§ 2. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dragacz na lata 2017-2020 stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Dragacz.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący Rady

Ludwik Borolewski

---

¹⁾ zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2016 r. poz. 1579, poz. 1948.

²⁾ zmiany do wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2015 r. poz. 397, poz. 774 i poz. 1505 oraz z 2016 r. poz. 1330, poz. 1887, poz. 1948.

Załącznik do uchwały Nr XVIII/185/17 z dnia 27 marca 2017 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dragacz na lata 2017-2020

SPIS TREŚCI

1. Wstęp.
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.
  - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
  - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.
  - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy wyznaczającymi kierunki polityki gminy (analiza dokumentów programowych gminy).
  - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.
    - 5.2.1. Zarys historii gminy Dragacz.
    - 5.2.2. Krajobraz kulturowy.
    - 5.2.3. Zabytki nieruchome.
    - 5.2.4. Zabytki ruchome.
    - 5.2.5. Zabytki archeologiczne.
    - 5.2.6. Dziedzictwo niematerialne.
  - 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.
  - 5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.
  - 5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy (analiza szans i zagrożeń).
7. Założenia programowe.
  - 7.1. Priorytety programu opieki.
  - 7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki.
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

12. Załączniki:

Nr 1 – wykaz obiektów w gminnej ewidencji zabytków

Nr 2 – wykaz stanowisk archeologicznych w ewidencji zabytków archeologicznych

13. Część graficzna – załącznik Nr 3.

1. WSTĘP

Głównym celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Przedmiotem opracowania jest syntetyczne i kompleksowe opisanie dziedzictwa kulturowego w granicach administracyjnych gminy Dragacz.

Dziedzictwo kulturowe to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, z którego można czerpać informacje o życiu i działalności naszych przodków. Zachowanie tego dorobku dla przyszłych pokoleń powinno być naszym celem jak i obowiązkiem.

Zasoby kulturowe, położenie geograficzne oraz zabytki są wartością, która ma duży wpływ na rozwój gminy, jak i całego regionu. Zachowane zabytki Dragacza i okolic stanowią nieocenione dziedzictwo kulturowe regionu. Dostarcza ono bogaty materiał badawczy historykom, historykom sztuki i archeologom. Atrakcyjne krajobrazowo i przyrodniczo tereny w gminie, obecność kultury mennonickiej tworzą ciekawy turystycznie obszar województwa kujawsko-pomorskiego.

Ocena stanu posiadania i potrzeb w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy stanowi podstawę do opracowania programów konserwacji, rewaloryzacji i rewitalizacji zabytków.

Stworzenie podstaw zmierzających do inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu oraz upowszechnianie i promowanie dziedzictwa kulturowego, będzie niezwykle pomocne przy realizacji stawianych przez Gminę celów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dragacz na lata 2017 – 2020 jest dokumentem, który nakreśla kierunki współpracy samorządu gminnego, właścicieli obiektów zabytkowych i Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Tworzy ponadto politykę administracyjną w zakresie działań na rzecz zachowania, rewitalizacji i promocji dziedzictwa kulturowego. Celem programu jest także podniesienie świadomości znaczenia zabytków w lokalnej tożsamości kulturowej. Jego rolą jest przyczynianie się także do istotnej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego, poprzez określenie koniecznych działań organizacyjnych, finansowych i sposobów ich realizacji.

Na potrzeby tego opracowania przeanalizowano materiały strategiczne i planistyczne sporządzone

dla województwa kujawsko – pomorskiego, powiatu świeckiego oraz gminy Dragacz.

Uwzględniono także zapisy strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy i wynikające z nich uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa. Niezwykle ważnym elementem składowym opracowania są także zapisy wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Wszelkie zabiegi i czynności związane z opieką nad zabytkami oraz wykorzystaniem zasobów środowiska kulturowego są jednym z ważniejszych elementów polityki prorozwojowej gminy Dragacz.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Podstawą prawną nakładającą obowiązek sporządzenia przez gminy Programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Zasady i główne cele gminnych programów określa art. 87 ustęp 1,2,3,4 i 5) cytowanej ustawy, do których należą:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu w szczególności :
  - *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,*
  - *uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,*
  - *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,*
  - *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,*
  - *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,*
  - *określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,*
  - *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji Programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Zgodnie z art. 87 wymienionej Ustawy, prezydent, burmistrz lub wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. *Gminny program opieki nad zabytkami* jest uchwalany przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa.

Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały *Gminny program opieki nad zabytkami* jest elementem polityki samorządowej. i powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Niniejszy *Program* przygotowany został zgodnie z metodologią przyjętą w *Poradniku metodycznym*, opracowanym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa (opublikowany w *Kurierze Konserwatorskim* Nr 3, 2009, s. 14-36 oraz na stronie internetowej www.nid.pl).

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Dragacz 2017-2020 zgodny jest w swych założeniach z rządowymi dokumentami o charakterze strategicznym, sporządzonymi na poziomie ogólnokrajowym, samorządowymi: na poziomie wojewódzkim i powiatowym oraz dokumentami strategicznymi Gminy Dragacz.

Zgodnie z art. 21. Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawę niniejszego *Gminnego programu opieki* stanowi opracowana i zaktualizowana *Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Dragacz*.

Kolejnym dokumentem będącym podstawą prawną dla Programu jest Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.). W art. 7 ust. 1. pkt 9 Ustawy zostały określone zadania własne gminy : „*zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”.

W opracowaniu niniejszego dokumentu, a zwłaszcza przy definiowaniu założeń programowych przydatne były opracowane przez Urząd Gminy w Dragaczu sprawozdania, w których

przedstawiono główne kierunki realizowanej polityki samorządowej Gminy, związanej z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ostatnich latach.

Dokumenty programowe gminy:

1. Strategia Rozwoju Gminy Dragacz.
2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dragacz.
3. Plan Rozwoju Lokalnego
4. Dokumenty i opracowania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
5. Dokumentacja fotograficzna
6. Badania terenowe in situ
7. Strony internetowe dotyczące gminy Dragacz

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem uzupełniającym w systemie planowania ochrony dziedzictwa kulturowego. Wyznacza cele i określa instrumentarium służące do ich osiągnięcia.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki w Polsce zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art.5, art.6 ust.1 i art.86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej).

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się także w innych obowiązujących ustawach, w tym w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami reguluje pojęcia

zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania i ewidencjonowania.

- Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrole stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
- Opieka nad zabytkiem w rozumieniu ustawy sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Art. 7 Ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmiana (art. 1 pkt. 1 Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw) regulują następujące formy ochrony zabytków.

1. **Wpis do rejestru zabytków**, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków:
  - Zgodnie z **art. 9.** Ustawy do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informację o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej nieruchomości. Decyzja o wpisie do rejestru stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości, jak również informację o wpisie do rejestru zabytku nieruchomego ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
  - Zgodnie z **art. 10.** Ustawy do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji

wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113, poz. 661).
- 2. **Uznanie za pomnik historii** zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3. **Utworzenie parku kulturowego** w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- 4. **Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego** albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z Ustawą z dn, 23 lipca 2003r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (**art. 3**) przyjęto następujące definicje :

- **zabytek** - *nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,*
- **zabytek nieruchomy** - *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1,*
- **zabytek ruchomy** - *rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1,*
- **zabytek archeologiczny** - *zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub*

podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem,

- **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami,
- **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
- **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań,
- **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku,
- **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich,
- **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń,
- **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego,
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,
- **historyczny zespół budowlany** - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
- **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze,
- **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym

oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Według zapisów **art. 4** ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- *zapewnienie warunków: prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,*
- *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,*
- *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,*
- *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,*
- *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,*
- *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Zgodnie z **art. 5** ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- *naukowego badania i dokumentowania zabytku,*
- *prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,*
- *zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,*
- *korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,*
- *popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.*

W myśl **art. 6** ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1. zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- *krajobrazami kulturowymi,*
- *układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- *dzielami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,*
- *obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,*

- *cmentarzami,*
  - *parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,*
  - *miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.*
2. zabytki ruchome będące, w szczególności:
- *dzielami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,*
  - *kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,*
  - *numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,*
  - *wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,*
  - *materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),*
  - *instrumentami muzycznymi,*
  - *wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,*
  - *przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.*
3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- *pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,*
  - *cmentarzyskami,*
  - *kurhanami,*
  - *reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.*

Art. 6 Ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Organy ochrony zabytków.

Zgodnie z art. 89 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organami ochrony zabytków są:

- *Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.*
- *Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.*

Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy.

Obowiązki jednostek samorządowych określają zarówno przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), jak również ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r., Nr 16 poz. 95 1568, z późn. zm.).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Obowiązki są określone m.in. w art. 22, pkt. 4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art. 87 regulującym sporządzenie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art. 18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania.

Ponadto w nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., do art. 19 dodano ust. 1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchomości, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Dodatkowo w artykułach 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe określenia obowiązków samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu.

Dodatkowo art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Na podstawie art. 96 istnieje także możliwość, iż wojewoda, na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

W Ustawie o samorządzie gminnym, w rozdziale 2, określone są zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków.

Artykuł 6. 1. mówi, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami.

Artykuł 7. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dragacz jest zbieżny ze strategicznymi programami jak:

1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 i Uzupełnienie NSRK na lata 2004 - 2020.
3. Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2004 - 2020.
4. Strategia Rozwoju Lokalnego Powiatu Świeckiego na lata 2014-2020.
5. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko – Pomorskiego na lata 2004 - 2020.

1. Założenia wynikające z Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

Zabytki i ich wartości niematerialne są dobrem wspólnym, a dbałość o nie zakłada artykuł 82 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Obowiązkiem Państwa jest ochrona dziedzictwa kulturowego (art. 5 i 6 Konstytucji).

Polityka Państwa w dziedzinie ochrony zabytków powinna kształtować się tak, aby stworzyć mechanizmy dla potrzebnych w tym temacie działań. Pewnym rozwiązaniem może być dostosowanie tych mechanizmów do warunków gospodarki rynkowej.

Planowane działania powinny zmierzać w kierunku zmian organizacyjnych obejmujących rozszerzenie zakresu działań wszystkich inwestycji na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce.

– Tezy do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W Tezach do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajduje się szereg zapisów mających istotny wpływ na niniejszy dokument. Należą do nich zapisy określające cele Programu i zasady ochrony konserwatorskiej.

We wstępie do Tez określono główne cele programu, którymi jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. *Zasady „Primum non nocere”.*
2. *Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości.*
3. *Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji.*
4. *Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to, co na oryginał działa niszcząco.*
5. *Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji.*

6. *Zasady odwracalności metod i materiałów.*
7. *Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.*

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów, pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów, restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych, codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

Cele działań objętych programem ochrony zabytków i opieki wyznaczone zostały w poniższych zakresach:

1. *Uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami.*
2. *Działań o charakterze systemowym.*
3. *Systemu finansowania.*
4. *Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania.*
5. *Kształcenia i edukacji.*
6. *Współpracy międzynarodowej.*

W rozdziale 2 „Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami”, zagadnienia zostały opisane w sposób określający po pierwsze cel, a następnie kierunki działania.

Dotyczy to w szczególności stanu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, stanu zabytków techniki, pomników historii, obiektów z Listy Dziedzictwa Światowego UNESCO, (dla tych tematów wspólnym jest utworzenie krajowej ewidencji w systemie cyfrowym oraz monitoring stanu i sposobów wykorzystania), stanu służb konserwatorskich, stanu opieki nad zabytkami i wreszcie stanu uregulowań prawnych.

W rozdziale 3 „Działania o charakterze systemowym” zostały omówione powiązania ochrony zabytków z polityką ekologiczną, dotyczącą ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa oraz o wypracowaniu strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzeniu jej do polityk sektorowych.

W rozdziale 4 „System finansowania” omówione są aspekty stworzenia sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

W rozdziale 5 „Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania” omówione jest

dokumentowanie poprzez tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach oraz stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; wypracowanie spójnego systemu dokumentowania badań, stanu zachowania oraz określania i certyfikacji wartości zabytkowych, wspólnego dla wszystkich typów zabytków; monitorowanie - poprzez gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa oraz ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

W rozdziale 6 „Kształcenie i edukacja”, poruszone zostało fundamentalne zagadnienie stałej pracy nad wzrostem świadomości, dotyczącym wartości dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w życiu i prawidłowym funkcjonowaniu społeczeństwa.

W rozdziale 7 „Współpraca międzynarodowa” opisane są zagadnienia mające na celu wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.

2. Założenia wynikające z Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 i Uzupełnienie NSRK na lata 2004-2020.

Ogólne wytyczne do programów gminnych zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dn. 21.09.2004 r. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z uzupełnieniem NRK na lata 2004-2020 będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla działań państwa w sferze kultury i polityki kulturalnej działającej w warunkach rynkowych i na niwie wspólnoty Polski i Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zróżnicowanego rozwoju kulturalnego poszczególnych regionów Polski. Za realizacją celów operacyjnych wymienionych w w/w Strategii odpowiedzialne są programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Programy te zakładają plan budżetu przeznaczony na ochronę dziedzictwa narodowego w poszczególnych latach budżetowych, rodzaje projektów rewitalizacji zabytków, sposób ich naboru i wyboru oraz wykaz podmiotów uprawnionych do ubiegania się o wsparcie finansowe.

Główne założenia Strategii dokumentu, wytyczające kierunki przy tworzeniu Gminnego programu opieki nad zabytkami to m.in. działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego, poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, min. poprzez adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów poprzez wykorzystanie przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania, związane z ochroną i zachowaniem zabytków.

Beneficjentami Programu mogą być m.in. samorządowe instytucje kultury i jednostki samorządu terytorialnego. Zadania Programu będą realizowane poprzez:

Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:

- *rewitalizacji historycznych obszarów miejskich,*
- *ochrony i zachowania krajobrazu kulturowego wsi,*
- *rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów,*
- *rewaloryzacji i konserwacji zabytków budownictwa drewnianego,*
- *rewaloryzacji zabytkowych cmentarzy oraz renowacji, ochronie i zachowaniu miejsc pamięci i martyrologii w kraju i za granicą,*
- *prowadzenia badań archeologicznych i zabezpieczenia zabytków archeologicznych,*
- *konserwacji zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów w kraju i zagranicą,*
- *dokumentowania zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja) w kraju i za granicą,*
- *zabezpieczenia przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych,*
- *ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.*

Priorytet 2. Rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:

- *zakupu dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych,*
- *zakupu starodruków i archiwaliów,*

- konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych w kraju i za granicą,
- wspierania muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych,
- dofinansowania wykonania kopii starodruków i inkunabułów.

W ramach opracowania Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 określono szereg Programów Operacyjnych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, były to:

1. *Promocja Twórczości.*
2. *Dziedzictwo kulturowego.*
3. *Promocja czytelnictwa.*
4. *Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury.*
5. *Obserwatorium kultury.*
6. *Promocja kultury polskiej za granicą.*
7. *Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności.*
8. *Zarządzania kulturą.*
9. *Promesa Ministra Kultury.*
10. *Media z kulturą.*
11. *Rozwój inicjatyw lokalnych.*
12. *Znaki czasu.*

Na rok 2016 Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłosił następujące programy:

1. *Wydarzenia artystyczne.*
2. *Kolekcje.*
3. *Promocja literatury i czytelnictwa.*
4. *Edukacja.*
5. *Obserwatorium kultury.*
6. *Dziedzictwo kulturowe.*
7. *Rozwój infrastruktury kultury .*
8. *Promesa Ministra Kultury.*
9. *Kultura dostępna.*
10. *Promocja kultury polskiej za granicą 2017- Promesa.*

W dziedzinie „Ochrona Nad Zabytkami” najważniejszą rolę odgrywają:

1. **Program Dziedzictwa Kulturowego** – celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Podprogramy:

- *Ochrona Zabytków*
- *Wspieranie działań muzealnych.*
- *Kultura ludowa i tradycyjna.*
- *Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą.*
- *Ochrona zabytków archeologicznych.*
- *Miejsca Pamięci Narodowej.*

2. Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Program „Dziedzictwo Kulturowe” realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych.

Strategicznym celem pierwszego priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa narodowego, kompleksowa rewitalizacja zabytków poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych, zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Ważne jest także zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Biorąc pod uwagę fakt, że priorytet ma charakter ogólnopolski,

szczególny nacisk kładziony jest też na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki. Dlatego istotnym celem priorytetu jest kierowanie pomocy dla cennych obiektów położonych na terenach uboższych gospodarczo i turystycznie, czego efektem będzie zwiększenie dostępności do zabytków, podniesienie atrakcyjności regionów i wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadaniem dziedzictwem kulturowym.

Mimo że określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to wsparcie takie będzie można otrzymać, tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac

lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie ich doświadczenie, podejmowanie w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu zabytkowego oraz umiejętność pozyskiwania innych niż ministerialne środków na realizację zadania, a także zdolność do maksymalnego wykorzystania w przyszłości potencjału dofinansowanej inwestycji.

Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach priorytetu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

Priorytet finansowany jest ze środków przyznawanych na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 399).

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury zakłada działania na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego szczególnie poprzez:

- aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe,
- tworzenie nowoczesnych rozwiązań organizacji finansów w sferze ochrony zabytków,
- rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne

i społeczne,

- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,*
- edukację celem podniesienia świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,*
- ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem za granicę.*

Gminny Program Opieki nad Zabytkami zgodny jest z Narodową Strategią Rozwoju Kultury NPK „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego” i stanowi uszczegółowienie w zakresie dofinansowania zadań ze środków Ministra Kultury.

4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

- **Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2007-2020** (uchwała nr XLI/586/05 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego).

Dnia 12 grudnia 2005 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął Strategię Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020, która stanowi aktualizację Wizji Rozwoju do roku 2010. Utrzymany został cel nadrzędny strategii województwa kujawsko-pomorskiego z czerwca 2000 r. obejmujący poprawę konkurencyjności regionu i podniesienie poziomu życia mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa pośród pięciu głównych celów strategii rozwoju województwa wymienia trzy bezpośrednio związane z potrzebami ochrony dóbr kultury:

- zachowanie wartości środowiska kulturalnego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
- kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego,
- pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej i kulturowej mieszkańców.

Przyjęta przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego „Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020” zawiera bardzo istotne elementy polityki w zakresie obejmującym ochronę i racjonalne korzystanie z zachowanego dziedzictwa kulturowego o znaczeniu krajowym, regionalnym i lokalnym

Jako podstawowe działanie przyjęto poprawę ładu przestrzennego i prawidłowości struktur przestrzennych. Ma to przyczynić się do ochrony dziedzictwa kulturowego województwa. Działania ukierunkowane są też na wsparcie licznych działań, w tym opisu i inwentaryzacji zabytków, ich ochronę i rewitalizację, propagowanie dziedzictwa kulturowego, budowę infrastruktury zapewniającej ich bezpieczeństwo, promowanie tego bogactwa wśród mieszkańców oraz włączenie wiedzy w tym zakresie w programy kształcenia dzieci i młodzieży.

Jednym z ważniejszych działań wskazanych przez Strategie Rozwoju jest „Promocja dziedzictwa kulturowego”, którego nadrzędnym celem jest zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz

adaptacja dziedzictwa kulturowego do współczesnych potrzeb społecznych.

Kolejnym z celów jest także powstrzymanie degradacji wybranych obszarów o najwyższych wartościach, rozszerzenie ochrony w formule parków krajobrazowych oraz osiągnięcie postępu w społecznej wrażliwości na zagadnienia kształtowania krajobrazu.

Ochrona dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich ma przynieść utrzymanie regionalnego zróżnicowania krajobrazu architektonicznego, także ochronę najcenniejszych zespołów ruralistycznych, wykorzystanie skansenów jako atrakcji turystycznych i ośrodków kulturowych czy podniesienie konkurencyjności Kujawsko-Pomorskiej oferty agroturystycznej.

Ochrona zabytków i rewitalizacja zabudowy zabytkowej ma na celu ożywienie zabytkowych, historycznych elementów poszczególnych miejscowości, znalezienie użytkowników dla zdegradowanych obiektów o wysokich wartościach historycznych i artystycznych oraz szersze zaangażowanie sektora prywatnego w ochronę dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami zgodny jest ze Strategią Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

– **Założenia wynikające z Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko – Pomorskiego na lata 2013-2016** (uchwała Nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 r. Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego)

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego został uchwalony 26 czerwca 2003 r., zaś w 2006 r. i 2014 dokonano jego oceny i wykonano raport o stanie zagospodarowania i zmian. Dokument ten nie uległ zmianie w okresie obowiązywania i dotychczasowego programu, a zapisy w nim zawarte, dotyczące środowiska kulturowego są nadal obowiązujące

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa Kujawsko – Pomorskiego wyznaczył cele polityki przestrzennej, zasady ich realizacji i określał kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Przyjęto w planie ogólne zasady kompleksowych działań ochrony i rewaloryzacji zabytków, a także promowanie regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa Kujawsko – Pomorskiego obejmuje:

1. *Uwarunkowania środowiska kulturowego.*

Województwo charakteryzuje się znacznym bogactwem materialnego dziedzictwa kulturowego. Wśród obiektów pozostających pod ochroną konserwatorską znajdują się:

- obiekty budownictwa i architektury, w tym obiekty zabudowy mieszkalnej, sakralnej, budownictwa obronnego, użyteczności publicznej i zabudowy przemysłowej,
- cmentarze,
- zabytkową zielenią,
- zabytki archeologiczne.

2. *Obszary w obrębie województwa specyficzne kulturowo:*

- obszary należące do historycznej Ziemi Chełmińskiej - czyli Toruń, Chełmno, Chełmża, Brodnica, Grudziądz.
- obszary związane z dziedzictwem Piastów architektury romańskiej czyli Biskupin, Mogilno, Kruszwica, Strzelno.
- obszar Pałuk, Kujaw czy ziemi Krajeńskiej i Borowiackiej.
- obszar dawnego osadnictwa holenderskiego w dolinie Wisły (np. Chrystkowo, Nieszawka, Sosnówka),
- pozostałe obszary (np. Doliny Wisły, Drwęcy, Osy, , Brdy).

Podstawowym elementem struktury osadniczej i gospodarczej województwa jest aglomeracja tworzona przez Bydgoszcz i Toruń ze względu na fakt, że koncentruje ona znaczącą część ogółu mieszkańców, potencjału gospodarczego i społecznego oraz zagospodarowania w zakresie infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Do obszaru aglomeracji należy 27 gmin, w tym też Gmina Dragacz.

3. *Walory przyrodniczo – turystyczne.*

Potencjał rozwojowy województwa kujawsko – pomorskiego to zarówno atrakcyjność zasobów środowiska naturalnego, jak i bogactwo środowiska kulturowego.

Mimo że większość terenów jest już w znacznym stopniu zainwestowana i użytkowana, to istnieją jeszcze potencjalne obszary rozwoju turystycznego.

W oparciu o waloryzację walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych wyróżniono najatrakcyjniejsze obszary, a wśród nich przede wszystkim Bory Tucholskie, rzeki: Wisła, Brda i z

dopływami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami zgodny jest z Planem zagospodarowania przestrzennego Województwa Kujawsko – Pomorskiego

- **Założenia wynikające z Programu Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Województwa Kujawsko-Pomorskiego** Program został uwalony mocą uchwały nr 43/1318/12 z dnia 24 października 2012 r. Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

W ramach Programu Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, określono działania pozaustawowe, dotyczące się opieki nad zabytkami dla gminy:

- Ujednolicenie kryteriów przyznawania środków finansowych przeznaczonych na prace konserwatorskie, rewitalizację obszarową oraz inne działania mające na celu ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego (w tym badania konserwatorskie i architektoniczne oraz sporządzanie dokumentacji konserwatorskiej). Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 2.1. Wspieranie rozwoju sieci osadniczej Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.
- Wykreowanie mechanizmów, które zachęcają do podejmowania prac konserwatorskich i działań rewitalizacyjnych przy obiektach i obszarach zabytkowych. Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 2.1. Wspieranie rozwoju sieci osadniczej Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.
- Wprowadzenie bezwzględnego wymogu prowadzenia nadzoru archeologicznego w trakcie budowy infrastruktury drogowej, finansowanej ze środków pochodzących z Regionalnego Programu Operacyjnego oraz innych źródeł przekazywanych gminom przez samorząd wojewódzki. Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 2.1. Wspieranie rozwoju sieci osadniczej Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.
- Rozpoczęcie budowy kujawsko-pomorskiego portalu dziedzictwa kulturowego. Portal z założenia powinien być pełnowartościowym źródłem wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego regionu oraz jego ochrony. Ważne jest, aby znalazły się na nim: podstawowe informacje o dziedzictwie kulturowym regionu, linki do wszystkich jednostek, organizacji i instytucji zajmujących się badaniem, ochroną lub promowaniem dziedzictwa kulturowego,

informacje na temat podstaw prawnych ochrony zabytków, informacje na temat procedur koniecznych do objęcia zabytku ochroną (zwłaszcza procedura wpisu do rejestru zabytku i procedura powołania parku kulturowego), informacje na temat aktualnie realizowanych na terenie województwa zadań z zakresu ochrony zabytków, informacje na temat możliwości pozyskania funduszy na działania związane z ochroną zabytków oraz pomocy prawnej w tej dziedzinie. Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 2.3. Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko- Pomorskiego na lata 2007-2020.

- Opracowanie i wdrażanie do realizacji programu pod roboczym tytułem „Kujawsko-pomorskie muzeum otwarte”, polegającego na digitalizacji najcenniejszych zabytków ruchomych będących w posiadaniu muzeów, archiwów, bibliotek i innych instytucji na terenie województwa i prezentowaniu ich za pomocą sieci www w postaci wirtualnych galerii.

Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 2.3. Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko- Pomorskiego na lata 2007-2020.

- Wykreowanie pilotażowego programu adresowanego do gmin, mającego na celu utworzenie ośrodków gromadzących i popularyzujących (wystawy, strony www) informacje historyczne, materiały ikonograficzne, rejestrujących wartości niematerialne i inne materiały związane z dziedzictwem kulturowym na poziomie gmin, w celu podniesienia świadomości społeczności lokalnych, upowszechniania wiedzy, ułatwień w dostępie do informacji oraz kształtowania tożsamości regionalnej. Docelowo: stworzenie na podstawie doświadczeń z programu pilotażowego metody mogącej stać się standardowym postępowaniem w zakładaniu tego typu ośrodków w gminach województwa. Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniami Priorytetowego obszaru działań 3. Rozwój zasobów ludzkich Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko- Pomorskiego na lata 2007-2020.
- Zaaranżowanie obiektów cennych kulturowo na siedziby instytucji społecznych związanych z nauką, kulturą, sztuką i edukacją. Ważne jest, aby budynki miały uregulowany status własnościowy. Program ten powinien być nakierowany głównie na obiekty leżące poza miastami. Po wytypowaniu takiego obiektu powinna zostać sporządzona kompletna dokumentacja oraz programy konserwacji i adaptacji na wyżej wskazane cele. Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniami Priorytetowego obszaru działań 3. Rozwój zasobów ludzkich Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko- Pomorskiego na lata 2007-2020.

- Stworzenie mechanizmów mających wspierać finansowo i organizacyjnie istniejące i tworzone parki kulturowe. Działania te powinny pomagać zwłaszcza w zakresie koordynacji strategii funkcjonowania parków kulturowych na terenie województwa oraz promocji parków, w tym wsparcia finansowego, przeznaczonego na tworzenie interaktywnych stron internetowych poszczególnych jednostek.

Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 1.3. Promocja rozwoju turystyki, 2.3. Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, Działaniem 3.2. Budowa kapitału społecznego, Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.

- Wykonanie etapowanego studium historyczno-konserwatorskiego najcenniejszych obiektów znajdujących się na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (powstałych w latach 1918-1939). Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 1.1. Kreowanie warunków przedsiębiorczości i upowszechniania innowacji Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.
- Wspieranie tworzenia i upowszechnianie w procesie nauczania ścieżek dydaktycznych związanych z dziedzictwem kulturowym regionu (na poszczególnych szczeblach kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego) w celu poszerzenia wiedzy oraz kształtowania tożsamości regionalnej.

Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 3.1. Budowa społeczeństwa opartego na wiedzy Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.

- Organizacja pod patronatem Marszałka wieloetapowego konkursu (etap gminny, etap powiatowy, etap wojewódzki) drużynowego szkół na temat wiedzy o dziedzictwie kulturowym i ochronie zabytków regionu – konkurs organizowany dla szkół poszczególnych szczebli – podstawowych, gimnazjów, liceów. Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 3.1. Budowa społeczeństwa opartego na wiedzy Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.
- Wspieranie działań mających na celu wyznaczenie i stworzenie infrastruktury nowego szlaku turystycznego – „Szlaku megalitycznego” promującego unikatowe w skali europejskiej artefakty związane z kulturami megalitycznymi. Postulat ten jest dodatkowo zgodny z Działaniem 1.3. Promocja rozwoju turystyki Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.
- Uporządkowanie problematyki szlaków kulturowych na terenie województwa z eliminacją

tych, które praktycznie nie funkcjonują oraz promocyjnym wzmocnieniem tras o szczególnej wartości dla regionu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami zgodny jest z Programem Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Województwa Kujawsko – Pomorskiego.

– Założenia wynikające z Programu Opieki Nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013-2016.

W Programie wybrano najwartościowsze pod względem unikalności oraz szczególnych wartości niematerialnych obiekty i obszary, dla których określono indywidualne sposoby ochrony, możliwe do realizacji także po 2016. Warto dodać, że każda próba waloryzacji, a co za tym idzie dokonanie konkretnych wskazań co do dalszych działań ochronnych, jest rzeczą dyskusyjną. Wybór zasobów dziedzictwa kulturowego województwa przedstawiono w formie tabelarycznej, w której zawarto szczegółowy opis dotyczący: przedmiotu ochrony, położenia administracyjnego i wartości kulturowych wybranego elementu, uzasadnienie ochrony, jak również opisano dotychczasową i proponowaną formę ochrony.

Najważniejszymi zasobami dziedzictwa kulturowego dla województwa są:

- założenia urbanistyczne wybranych miast (Brodnica, Bydgoszcz, Ciechocinek, Chełmno, Golub-Dobrzyń, Koronowo, Nieszawa, Toruń),
- założenia rezydencjalne (Lubostroń, Nawra, Ostromecko, Samostrzel),
- obiekty sakralne (Kruszwica, Mogilno, Strzelno, Skępe, Pakość, Włocławek),
- obiekty archeologiczne (Biskupin, Kałdus, Wietrzychowice, Sarnowo),
- budownictwo obronne (Toruń, Grudziądz, Bydgoszcz, Żnin),
- krajobraz kulturowy (obszar Jeziora Gopło, obszar spichrzy i skarpy wiślanej),
- architektura drewniana (głównie drewniana architektura sakralna).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami zgodny jest z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Kujawsko – Pomorskiego

- **Założenia** wynikające z **Strategii Rozwoju Lokalnego Powiatu Świeckiego na lata 2014-2020.**

Obowiązująca obecnie Strategia Lokalnego Powiatu Świeckiego została zatwierdzona uchwałą nr XXXVI/224/14 z dnia 26 marca 2014 r.

Charakterystyka powiatu:

Powiat świecki położony jest w obrębie Doliny Dolnej Wisły i Pojezierza Południowo-Pomorskiego, po obu stronach dolnej Wdy, co stanowi północną część województwa kujawsko-pomorskiego. Siedzibą powiatu jest miasto Świecie stanowiące ważny węzeł komunikacyjny (zbiegają się tu dwie drogi krajowe E75 i E261 łączące południe Polski z aglomeracją gdańską). W odległości 12 km od granic miasta przebiega autostrada A-1 północ-południe. Obszar w promieniu 50 km od Świecia zamieszkały jest przez prawie 1 milion osób. Powiat świecki zajmuje powierzchnię 147.278 ha będąc tym samym największym powiatem w województwie (8,2% jego całkowitej powierzchni). Zajmuje on obszar stanowiący 0,47% powierzchni kraju. Na powiat świecki terytorialnie składa się 11 gmin (Bukowiec, Dragacz, Drzycim, Jełewo, Lniano, Nowe, Osie, Pruszcz, Świecie, Świekatowo, Warlubie). Dwie z nich to gminy miejsko-wiejskie (Świecie, Nowe), pozostałe - wiejskie. Powiat świecki to 132 sołectwa, 253 miejscowości. Powiat świecki położony jest w części województwa kujawsko-pomorskiego, utworzony w 1999 roku w ramach reformy administracyjnej.

Najstarsze i najcenniejsze zabytki w powiecie świeckim

- wczesnośredniowieczne grodzisko z drugiej połowy X w. usytuowane ok. 1 km na północ od wsi Topolno gm. Pruszcz,
- dawny kościół oo. Paulinów w Topolnie zbudowany latach 1691-93,
- klasycystyczny kościół w Serocku p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP z końca XVIII w.,
- świątynia zakonna franciszkanów z 1282 roku, kościół pod wezwaniem Św. Mateusza z XIV w.,
- kaplica cmentarna p.w. św. Jerzego XIV w. oraz twierdza Zakonu Krzyżackiego z XIV w. wraz z istniejącymi w stanie częściowym umocnieniami położone w miejscowości Nowe,
- zespół klasztorny bernardynów i kościół Niepokalanego Poczęcia NMP zbudowany w latach 1692 – 1720,

- neogotycki ratusz z XIX w. w Świeciu,
- zespół kościoła poewangelickiego (obecnie p.w. św. A. Boboli) zbudowany w latach 1892-1894 w Świeciu,
- dwór w Sartowicach z parkiem z XVIII w.,
- pomennonicka chata drewniana z ok. 1770 r. w Chrystkowie,
- zabytkowy młyn z XIX w. w Grucznie,
- zespół kościoła parafialnego p.w. Pocieszenia MB z 2 poł. XIX w. położony w Drzycimiu,
- zespół Dworski w Gródku z 2 poł. XVIII w.

Ponadto w powiecie znajduje się szereg zabytków architektonicznych o mniejszym znaczeniu. Należą do nich przede wszystkim domy mieszkalne drewniane i murowane z przełomu XIX i XX w., pozostałości po parkach dworskich, młyny, mniejsze dworki. Ogólny stan owych zabytków jest w większości zadowalający. Zależy on od właścicieli i użytkowników.

1. Wizja przyszłości i cele rozwoju powiatu.

Wizja strategii jest przełożeniem idei ekorozwoju na obraz funkcjonowania powiatu w przyszłości zakłada:

Ład ekologiczny -

- rozwinięta ekologicznie turystyka,
- utworzone parki krajobrazowe,
- stworzona mapa pomników przyrody.

Ład gospodarczy -

- wykorzystane walory przyrodnicze i kulturowe powiatu,
- wyznaczone i urządzone trasy turystyczne.

Ład przestrzenny -

integrowane działania w przestrzeni architektoniczne,

- planistyczne,
- projektowe,
- chronione zabytki,
- rozwinięte formy zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego
- podniesiony poziom estetyki miast i wsi.

2. Cele strategii:

- wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych powiatu dla rozwoju turystyki,
- budowa nowych, modernizacja istniejących oraz promocja szlaków turystycznych,
- realizacja wspólnego i skutecznego programu promocji powiatu i gmin.

Strategia powiatu obejmuje wsparcie dla poczynań związanych z inwentaryzacją i ochroną dziedzictwa kulturowego. Działania administracyjne skierowane są na ratowanie zabytków, zapewnienie im bezpieczeństwa, zagospodarowania, właściwego użytkowania oraz propagowania wśród społeczeństwa powiatu bydgoskiego. Wyznaczona została temu obszarowi i jego władzom rola turystycznego zagospodarowania terenu, gdyż bogaty jest w liczne zabytki i chronione prawem krajobrazy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami zgodny jest ze Strategią Rozwoju Lokalnego Powiatu Świeckiego.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

5.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI PROGRAMOWYMI WYZNACZAJĄCYMI KIERUNKI POLITYKI GMINY DRAGACZ. Analiza dokumentów programowych.

Program opieki nad zabytkami oparty jest i zbieżny z dokumentami o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy, takimi jak:

1. Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Dragacz na lata 2014-2020.
2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Dragacz.

1. **Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Dragacz na lata 2014-2020** opracowana została celem wyznaczenia ogólnych kierunków działań gminy do 2020 r.

Strategia ustala cele rozwojowe gminy Dragacz perspektywie najbliższych lat. Realizacja strategii rozwoju gminy to efektywne i racjonalne zarządzanie jej zasobami i potencjałami poprzez spójną koncepcję rozwoju we wszystkich najważniejszych dziedzinach. Ze względu na atrakcyjne zasoby przyrodnicze, gmina Dragacz będzie podlegała w ciągu najbliższych kilkunastu lat dynamicznym zmianom, które zadecydują o jej nowym obliczu.

Gmina wiejska Dragacz leży w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie świeckim. W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie bydgoskim. Siedzibą gminy jest Dragacz. Według danych z roku 2005 gmina Dragacz ma obszar 111,14 km² i stanowi 7,55% powierzchni powiatu

Gmina w całości leży na terenie Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego, ochroną rezerwatową został objęty obszar rynny jeziora Fletnowskiego, gdzie utworzono rezerwat przyrody Jezioro Fletnowskie o powierzchni 25 ha. Wschodnia część gminy jest położona na terenie obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły.

Graniczy z następującymi gminami: Chełmno, Grudziądz, Grudziądz, Jeżewo, Nowe, Świecie, Warlubie

W skład gminy wchodzi 12 sołectw, są to: Bratwin, Dolna Grupa, Dragacz, Fletnowo, Górna

Grupa, Grupa, Grupa-Osiedle, Michale, Mniszek, Wielki Lubień, Wielkie Stwolno, Wielkie Zajączkowo. Pozostałe miejscowości: Bojanowo, Mniszek (Ieśniczówka), Nowe Marzy, Polskie Stwolno, Stare Marzy, Wiąskie Piaski.

Czynnikami rozwoju Gminy są zasoby przyrodniczo-krajobrazowe. Na terenie gminy ochronie podlegają:

- tereny leżące w granicach Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego,
- obszary Specjalnej Ochrony Natura 2000,
- tereny leżące w granicach Rezerwatu Przyrody „Jezioro Fletnowskie”,
- użytki ekologiczne,
- parki podworskie,
- pomniki przyrody,
- lasy zaliczone do kategorii ochronnych,
- grunty organiczne,
- grunty najwyższych klas,
- wody powierzchniowe.

Struktura przyrodnicza obszaru gminy; zasoby przyrodnicze i krajobrazowe, ich ochrona prawna.

System przyrodniczy w obrębie gminy Dragacz tworzą: geomorfologiczny rezerwat przyrody „Jezioro Fletnowskie”, Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, Wschodni Obszar Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich, , a także indywidualne formy ochrony przyrody w postaci pomników przyrody ożywionej i nieożywionej oraz użytków ekologicznych. Łącznie prawną formą ochrony przyrody objęto prawie całą powierzchnię gminy za wyjątkiem dwóch wyłączonych fragmentów w rejonie Górnej Grupy, a także okolice Fletnowa. Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego stanowi korytarz ekologiczny o znaczeniu międzynarodowym, a Wschodni Obszar Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich (w gminie zajmuje obszar 3090,0 ha) to obszar węzłowy również o randze międzynarodowej. Korytarz ekologiczny doliny Wisły siedliskiem wielu rzadkich, ginących lub zagrożonych wyginięciem gatunków fauny, m.in. ptaków. Stanowi naturalną strukturę przyrodniczą, która umożliwia swobodne przemieszczanie się roślin i zwierząt pomiędzy poszczególnymi typami środowisk. Powyższe znalazło wyraz w objęciu części terenu gminy Dragacz w granicach NATURA 2000. Położony w obrębie parku krajobrazowego geomorfologiczny rezerwat przyrody „Jezioro Fletnowskie” odznacza się najwyższym reżimem ochronnym na terenie gminy i ma na

celu zachowanie unikalnej pod względem geomorfologicznym rynny Jeziora Fletnowskiego.. Pozostały system przyrodniczy gminy tworzą wspomniane już na początku indywidualne formy ochrony przyrody jak pomniki przyrody /11 ożywionych - pojedyncze drzewa, grupy drzew, aleje oraz nieożywionych –głaz narzutowy/ i użytki ekologiczne /9 szt. w rejestrze o pow.15,3 ha/. Znaczącą (7710,0 ha - 69,4%) powierzchnię gminy Dragacz zajmuje Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, który został utworzony na mocy Zarządzenia Wojewody Kujawsko-Pomorskiego Nr 144/03 z dnia 21 maja 2003 roku. Park ciągnie się wzdłuż Wisły na długości 100 km i zajmuje powierzchnię 55,6 tysięcy ha. Jest więc drugim co do wielkości parkiem krajobrazowym w województwie kujawsko-pomorskim. Dno doliny zajmują żyzne pola uprawne, które powstały na terenach zalewowych. Pierwsi hydrotechnicy tych ziem to mennonicy, którzy osiedlili się tutaj około XVII wieku. Oni to stworzyli kulturę uprawy gleb na madach wiślanych, zakładania sadów, hodowli bydła i budowy charakterystycznych zagród, przygotowanych na okresowe zalewy wodami Wisły. System funkcjonujących do dzisiaj kanałów odwodniających, przecinających rozległe tereny użytków zielonych przypomina krajobrazy holenderskie.

Na potrzeby Strategii przeprowadzono bilans **słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń rozwoju gminy**. Bogatą historię gminy, liczne zabytki kultury materialnej i położenie krajobrazowe oraz potencjał z tego wynikający uznano za silne strony Gminy Dragacz. W oparciu o zasoby materialnego dziedzictwa kulturowego określono rozwój turystyki, który stanowić ma o szansach rozwoju.

Do głównych zadań strategicznych włączono:

1. ochronę środowiska kulturowego i naturalnego,
2. wzbogacenie atrakcyjności turystycznej gminy Dragacz poprzez wykorzystanie walorów historyczno-zabytkowych i krajobrazowych w gminie oraz poprawę jej wizerunku,
3. nasycenie wiejskich obszarów gminy formami turystyki aktywnej, poprzez wykorzystanie istniejących zabytków i walorów przyrodniczych oraz rozbudowę infrastruktury turystycznej,
4. kontynuacja i rozpoczęcie odbudowy, remontów i rewitalizacji obiektów zabytkowych,
5. zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne terenów, stworzenie infrastruktury dla turystyki oraz bazy wypadowej dla okolicznych mieszkańców,
6. prowadzenie działań mających na celu poprawę estetyki wsi.

Strategia Rozwoju Gminy Dragacz przewiduje ponadto:

1. Podtrzymywanie historycznej i patriotycznej świadomości mieszkańców gminy,
2. Wspieranie działalności zespołów i kół ludowych,
3. Współpracę z sąsiednimi gminami w dziedzinie kultury i turystyki.

Określono ponadto działania niezbędne dla podniesienia dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego:

1. udostępnianie obiektów atrakcyjnych historycznie i turystycznie,
2. rozbudowę Punktów Informacji Turystycznej,
3. zorganizowanie wystaw archeologicznych i historycznych promujących gminę.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami wpisuje się ponadto w cele szczegółowe Strategii, w tym w cel: „Wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych gminy dla rozwoju turystyki i agroturystyki”.

2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Dragacz

Uchwała Nr XVI/101/08 z dnia 27 sierpnia 2008 r. Rady Gminy Dragacz.

Główne cele, zasady i zadania polityki przestrzennej, jak również instrumenty jej realizacji, wobec środowiska kulturowego, wyznaczone zostały w obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dragacz zostało opracowane na podstawie: - art. 18 ust. 2 pkt 5 Ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2001 roku Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.), - art. 9 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),

Uchwała Nr XVI/101/08 Rady Gminy Dragacz z dnia 27 sierpnia 2008 r. stanowi o sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Dragacz*.

W *Studium* dokonano aktualizacji i określono kierunki zagospodarowania przestrzennego

polegające na ustaleniu lokalnych zasad organizacji struktury przestrzennej gminy przy równoczesnym uwzględnieniu wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego, rozmieszczeniu infrastruktury technicznej i społecznej oraz uwzględnieniu podstawowych elementów sieci osadniczej. Ustalenia Studium zmierzały do optymalnego wykorzystania uwarunkowań przestrzennych gminy w celu osiągnięcia wyznaczonych kierunków jego rozwoju. Generalną zasadą kształtowania i zagospodarowania przestrzeni gminy są reguły określające rozwój zrównoważony. Pojęcie to określa rozwój przestrzenny, gospodarczy, społeczny i kulturowy, który harmonizuje z uwarunkowaniami przyrodniczymi ograniczając jednocześnie degradację przyrody i nie naruszając możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy:

1. Uwzględniono i wskazano tereny, jak i obiekty chronione na podstawie przepisów szczególnych, dotyczące: obiektów, zespołów i założeń ujętych w rejestrze zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków. Ustalono także zakres i zasady ochrony w/w obiektów.
2. Dokonano oceny zagrożeń wartości środowiska kulturowego.
3. Wskazano konieczność uporządkowania przestrzennego wielu miejscowości, wskazując jako zagrożenie, wprowadzanie nowej zabudowy do historycznej, bez zachowania zasad ochrony konserwatorskiej oraz brak remontów wielu obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Dragacz.

W *Studium* wyznaczone zostały kierunki i zasady działania wobec zasobów kulturowych które gmina powinna przyjąć :

1. Bezwzględne przestrzeganie stref ochrony konserwatorskiej i wynikających z nich obowiązków ścisłej współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
2. Uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich prac ziemnych w rejonie stref ochrony archeologicznej i stanowisk archeologicznych.
3. Wnioskowanie tworzenia nowych stref ochrony konserwatorskiej przy ścisłej współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
4. Utworzenie kompletnej ewidencji obiektów (architektury, zabytków techniki, krajobrazów komponowanych, obiektów archeologicznych).
5. Tworzenie długofalowych projektów zagospodarowania obszarów o dużych wartościach kulturowych.
6. Czynne wspieranie przez Urząd Gminy działań zmierzających do utrzymania lub

przywrócenia jak najlepszego stanu terenom i obiektom o wysokiej wartości kulturowej lub zabytkowej wskazanym przez instytucje powołane do opieki na danym terenie.

7. Harmonijne wkomponowanie w krajobraz obiektów nowych (zwłaszcza związanych ze strefą gospodarczą i użyteczności publicznych), znacznie odbiegających od modelu zabudowy tradycyjnej.
8. Kontynuacja form zabudowy tradycyjnej w zabudowie współczesnej.
9. Unikanie zabudowy wielkogabarytowej w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów i zespołów zabytkowych.
10. Tworzenie neutralnych pasów zieleni (filtrów) wokół zespołów o szczególnej wartości w oparciu o wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej.
11. Zharmonizowanie tzw. małej architektury z istniejącymi formami zabudowy oraz prawidłowe wkomponowanie poszczególnych obiektów w obszary o dużych walorach krajobrazowo-kulturowych.
12. Przeciwdziałanie samowoli budowlanej, a zwłaszcza dotyczącej prac przy obiektach zabytkowych.

W Studium wyznaczono następujące strefy ochrony konserwatorskiej, proponowane do uwzględnienia przy opracowywaniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego:

Strefa „A” – pełnej ochrony konserwatorskiej dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

Strefa „B” – ochrony konserwatorskiej struktur przestrzennych o wartościach kulturowych
:

Strefa „W” – strefa ochrony archeologicznej obejmująca rozpoznane i potencjalne obszary występowania stanowisk archeologicznych.

Strefa „A” – strefa pełnej ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszary szczególnie wartościowe, do bezwzględnego zachowania.

Wytyczne konserwatorskie dla strefy „A”

1. zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych zabudowy kształtujących sylwetę zespołu miejskiego,
2. zachowanie rozplanowania ulic i placów z zachowaniem ich szerokości, przekroju, nawierzchni z utrzymaniem historycznych linii zabudowy oraz wysokości i proporcji budynków, geometrii dachów, materiałów wykończeniowych,

3. zachowanie historycznego podziału działek lub nawiązanie do dawnych podziałów,
4. zachowanie zabudowy historycznej, jej konserwacja i rewaloryzacja,
5. zachowanie, konserwacja i rewaloryzacja historycznej zieleni,
6. dostosowanie nowej zabudowy do historycznej, nawiązaniem form współczesnych do lokalnej, wartościowej tradycji architektonicznej,
7. dążenie do likwidacji obiektów dysharmonizujących.

Na obszarze strefy „A” wymagane jest:

1. uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkiej działalności inwestycyjnej, podziałów geodezyjnych, zmian sposobu użytkowania, prac ziemnych, remontów, modernizacji, adaptacji, uzupełnień zabudowy, zdobienia brył architektonicznych, wprowadzania małych form architektonicznych, wprowadzania elementów reklamy wizualnej,
2. prowadzenie - na koszt inwestora, badań archeologicznych wyprzedzających wszelką działalność budowlaną;

W ramach strefy „A” konserwator zabytków może warunkować swoją akceptację wymogiem wykonania dodatkowych badań, dokumentacji, analiz itp. na koszt inwestora.

Strefa „B” – strefa ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru w skali nowej zabudowy. Strefa „B” jest równoznaczna ze strefą „OW” – obserwacji archeologicznej.

Wytyczne konserwatorskie dla strefy „B”

1. zachowanie historycznego układu ulic, linii zabudowy, proporcji i wysokości zabudowy,
2. zachowanie historycznego podziału działek,
3. zachowanie zabudowy historycznej, jej konserwacja i rewaloryzacja,
4. zachowanie, konserwacja i rewaloryzacja historycznej zieleni, parków i cmentarzy,
5. dostosowanie nowej zabudowy do historycznej,
6. usuwanie obiektów dysharmonizujących.

Na obszarze strefy „B” wymagane jest: uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków: remontów, modernizacji, adaptacji, zmian sposobu użytkowania obiektów zabytkowych, uzupełnień zabudowy, wprowadzania małych form architektonicznych, wprowadzenia nowych inwestycji, prac ziemnych.

Strefa „W” – strefa ochrony archeologicznej obejmująca obszary występowania stanowisk archeologicznych rozpoznanych i potencjalnych.

Na obszarze strefy „W” dopuszcza się działalność inwestycyjną pod warunkiem przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych na koszt inwestora. Na obszarze strefy „W” wymagane jest:

1. Wszelkie prace ziemne prowadzone w granicach strefy wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków
2. Szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych określony zostaje na etapie uzgodnienia projektu budowlanego i wydania decyzji.
3. Egzemplarz dokumentacji badań archeologicznych podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

Zgodnie z obowiązującymi ogólnie przepisami prawa wymaga się, aby każdy kto: przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, wójta gminy.

Na obszarze Gminy Dragacz większość obiektów zabytkowych znajdujących się w ewidencji zabytków objęta została strefami ochrony konserwatorskiej.

Obiekty zabytkowe, znajdujące się poza wyznaczonymi strefami, objęte są ochroną w ramach wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegają następującym wytycznym;

- *wymagane jest uzgadnianie z WKZ prac remontowych, adaptacyjnych i rozbiórkowych;*
- *wskazane jest dostosowanie nowej zabudowy, wprowadzanej na obszar działki, do istniejących budynków historycznych pod względem gabarytów, kompozycji bryły, elewacji, dachów.*

Zgodnie z art.22 ust.4 i art.143 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt Gminy prowadzi i uzupełnia gminną ewidencję zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami zgodny jest ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dragacz.

5.2. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW ORAZ ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY DRAGACZ.

Na dziedzictwo kulturowe gminy składa się: krajobraz kulturowy, układy ruralistyczne, dzieła architektury i budownictwa (obiekty sakralne, rezydencjonalne, budynki użyteczności publicznej, obiekty obronne) zabytki techniki, parki i ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, cmentarze oraz miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź upamiętniające działalność wybitnych osobistości oraz zabytki ruchome, zabytki w zbiorach muzealnych. zabytki archeologiczne. I dziedzictwo niematerialne.

5.2.1. Zarys historii gminy Dragacz

Gmina wiejska Dragacz leży w północnej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie świeckim. Gminę Dragacz utworzono Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy nr XVIII/88/72 z dnia 6 grudnia 1972 r. W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie bydgoskim. Siedzibą gminy jest Dragacz. Gmina Dragacz ma obszar 111,14 km² i stanowi 7,55% powierzchni powiatu świeckiego. Graniczy z następującymi gminami: Chełmno, Grudziądz, Jeżewo, Nowe, Świecie, Warlubie. W skład gminy wchodzi 12 sołectw obejmujących 17 miejscowości. Są to następujące sołectwa:

1. Bratwin,
2. Dolna Grupa,
3. Dragacz,
4. Fletnowo,
5. Górna Grupa,
6. Grupa,
7. Grupa-Osiedle,
8. Michale,
9. Mniszek,
10. Wielki Lubień,
11. Wielkie Stwolno,
12. Wielkie Zajączkowo.

Pozostałe miejscowości to: Bojanowo, Mniszek (leśniczówka), Nowe Marzy, Polskie Stwolno, Stare Marzy, Wiąskie Piaski.

Gmina Dragacz zlokalizowana jest na terenach Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego i Wschodniego Obszaru Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich., ochroną rezerwatową został objęty obszar rynny jeziora Fletnowskiego, gdzie utworzono rezerwat przyrody Jezioro Fletnowskie o powierzchni 25 ha. Wschodnia część gminy jest położona na terenie obszaru Natura 2000.

Pod względem podziału fizyczno-geograficznego gmina należy do makroregionu Doliny Dolnej Wisły, obejmującego swym zasięgiem Kotlinę Grudziądzką, północno-zachodni fragment znajduje się w obrębie Borów Tucholskich wchodzących w skład makroregionu Pojezierza Południowo-Pomorskie. Na terenie gminy spotyka się fragmenty wysoczyzny morenowej, najwyższa to tzw. „Kępa Górnej Grupy” wznosi się na wysokość 77,3 m n.p.m. W części północnej gminy występuje rynna subglacialna wypełniona wodami jeziora Fletnowskiego.

Dobrze rozwinięta infrastruktura komunikacyjna oraz istniejące walory krajobrazowe decydują o atrakcyjności gminy, a także wyznaczają kierunki jej rozwoju. Zróżnicowanie terenu pod względem geomorfologicznym, krajobrazowym i przyrodniczym sprawia, że gmina Dragacz jest jedną z atrakcyjniejszych gmin w województwie. Według Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego gmina leży w centralnej strefie struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa. Jest to obszar najwyższej aktywności społeczno – gospodarczej w pobliżu dużych aglomeracji miejskich, w tym przypadku aglomeracji miasta Grudziądz.

O jej znaczeniu decydują: stopień koncentracji potencjału ludzkiego i gospodarczego, atrakcyjność warunków życia i inwestowania oraz dobra dostępność komunikacyjna.

Ten obszar wysokiej aktywności społecznej i gospodarczej, rozwoju procesów urbanistycznych, koncentracji infrastruktury technicznej obejmuje również znaczący fragment regionalnego systemu ekologicznego. Gmina Dragacz posiada dobrą łączność komunikacyjną, leży na trasie drogowej Bydgoszcz– Gdańsk, a także Bydgoszcz- Grudziądz, i kolejowej Chojnice-Grudziądz.

W X w. ziemia świecka znajdowała się pod panowaniem Bolesława Chrobrego. Po jego śmierci stała się siedzibą książąt pomorskich. W 1309 r. całe Pomorze Nadwiślańskie, na 150 lat zagarnął Zakon Krzyżacki. Pierwsze wzmianki dotyczące Dragacza, pochodzą z XIII wieku, kiedy to tereny te należały do Kasztelanii Świeckiej. W tym okresie wsie należały do dóbr rycerskich np.: Lubień do rycerza Nasława, o czym mówi akt nadania z 1246 r. oraz Bratwin, którego prawnym właścicielem był Dziwan - akt nadania z 1307 r. W latach 1309-1466, w okresie panowania

krzyżaków terytorium dzisiejszej gminy podzielone zostało pomiędzy komturstwa: świeckie, grudziądzkie i pokrzywińskie. Do komturstwa świeckiego należały wsie: Stwolno, Bratwin, Michale. Marzy i Grupa należały do okręgu nowskiego wójtostwa tczewskiego a ich wschodnią granicę stanowiła Mątawa. Michale Północne i Lubień należały do komturstwa grudziądzkiego a Mątawy i Zajączkowo do komturstwa pokrzywińskiego a po roku 1416 do wójtostwa rogozińskiego. Wszystkie one należały do jednostek administracji krzyżackiej południowego regionu Pomorza Gdańskiego. W 1454 r. powstały Prusy Królewskie, w skład których wchodziło terytorium zajmowane wcześniej przez Krzyżaków, między innymi tereny dzisiejszej wsi Dragacz. W 1466 r. na mocy Traktatu Toruńskiego do Polski powróciło Pomorze, Ziemia Chełmińska, Świecie, Nowe oraz Dragacz.

W 1592 r. na tereny gminy przybyli osadnicy holenderscy tzw. mennonicy (chrześcijańskie wyznanie protestanckie o charakterze ewangelikalnym), którzy byli prześladowani w swoim kraju ze względów religijnych. To oni przenieśli na te tereny m.in. holenderski sposób zagospodarowania i odwadniania gruntów.

Otrzymali oni dokument lokacyjny od kasztelana gnieźnieńskiego Jana Zborowskiego i dzięki temu założyli nowoczesną wieś Tragorz (pierwotna nazwa Dragacza), w której budowali wały chroniące okolice od Wisły, stawiali tamy oraz uprawiali ziemię dzięki holenderskiemu systemowi nawadniania. Powstawały wówczas też okazałe, otoczone ogrodami, drewniane domy połączone z liczną zabudową gospodarczą z wielkimi stajniami, stodołami i spichlerzami. Druga faza osadnictwa przypadła na okres po wojnach siedemnastowiecznych. Zachęcała ku temu dziedziczna dzierżawa nazywana Emfituezą. W tym okresie osadnictwo nabrało nowego znaczenia. Nie oznaczało już tylko ludności mennonickiej, ale również polskiej i niemieckiej, nadano temu nazwę osadnictwa „holenderskiego”. W inwentarzu starostwa grudziądzkiego z 1603 r. Dragacz figuruje jako wieś królewska o powierzchni ok. 29 włók ziemi (1 włoka = ok. 25ha), z własnym samorządem i sołtysem. Do dnia dzisiejszego zachowało się około 50 zabudowań charakterystycznych dla osadnictwa holenderskiego.

W 1772 r. Prusy Królewskie włączone zostały do monarchii Pruskiej Fryderyka II Wielkiego. Poprzez rozbiór nastąpił nowy podział administracyjny, a wiele wsi przeszło w ręce prywatne. Po odzyskaniu niepodległości w roku 1918 tereny Prusów, w tym i tereny na zachód od Grudziądza, zostały ponownie włączone do Macierzy. Gmina Dragacz powstała w 1920 r. i znalazła się na terytorium województwa pomorskiego, którego stolicą był Toruń. Podczas II wojny światowej Gmina Dragacz narażona była na szereg działań wojennych. 4 września 1939 roku we wsi Grupa

doszło do długich walk z wojskiem niemieckim. Bitwy te toczyły się między innymi o tutejsze koszary wojskowe. Okres wojny odbił spore piętno na gminie, która nieodwracalnie straciła swój charakter. Większa część gospodarstw i mieszkań została zniszczona, a ludność mennonicka i niemiecka przesiedlona. Na ich miejsce sprowadzono dużą grupę repatriantów ze wschodnich granic Polski.

5.2.2. Krajobraz kulturowy.

Obszar gminy Dragacz z racji swego usytuowania i bogatej historii związanej z Państwem Krzyżackim, a potem silnie z obecnością i kulturą mennonitów posiada wiele cennych turystycznie miejsc i obiektów kultury materialnej.

Gmina posiada bogate zasoby dziedzictwa kulturowego i materialnego w postaci takich obiektów jak: układy ruralistyczne, założenia dworsko - parkowe, obiekty sakralne, obiekty techniki i kultury materialnej oraz zieleń komponowaną, cmentarze, miejsca pamięci narodowej, ukształtowane na przestrzeni okresów historycznych.

Gmina Dragacz położona jest na terenie na którym od XVI w. do połowy XX w. zamieszkiwali mennonici, którzy pozostawili po sobie dziedzictwo w postaci unikatowych, drewnianych domów w stylu holenderskim oraz sporej liczby małych cmentarzy. Charakterystycznym elementem domów są drewniane konstrukcje szkieletowe i liczna zabudowa gospodarcza. W zależności od położenia przybierała różne układy. Wyróżniono trzy zasadnicze ułożenia : zagroda zespolona liniowa zwana „Langhof” z częścią mieszkalną, oborą i stodołą w jednej linii, zagroda zespolona kątowna zwana „Winkelhof” w kształcie litery „L” i zagroda zespolona krzyżowa „Kreutzhof” w kształcie litery „T”.

Charakterystyczne są także układy przestrzenne i specyfika wsi w gminie. Spośród dawnych obszarów wiejskich, ukształtowanych w okresach historycznych część wsi charakteryzuje się zachowanym układem przestrzennym i zabudową o wartościach kulturowych i historycznych. Na historycznie ukształtowany układ przestrzenny wsi, podlegający ochronie składają się m. in. układ dróg, parcel, zabudowań, zieleni, ich wzajemne relacje funkcjonalno-przestrzenne i sposób ich zagospodarowania, powstałe w określonych warunków przyrodniczych, tworząc charakterystyczne dominanty krajobrazowe w przestrzeni.

Miejscowości – dane historyczne, charakterystyka układu przestrzennego.

BRATWIN

Wieś Bratwin wzmiankowana kontraktem osadniczym na prawie holenderskim w 1596 i 1646 roku. Obecnie bardzo mocno przekształcona i zabudowana współcześnie, bez nawiązania do zabudowy historycznej. Częściowo zachowana zabudowa drewniana i murowana pochodząca z 2 poł. XIX i pocz. XX w. : chałupa nr 38 (d. nr 29) z 1859 r, nr 21 i nr 39 z 3 ćw. XIX w., budynek szkoły nr 26 z 1914 roku oraz

cmentarz mennonicki, nieczynny.

DOLNA GRUPA

Wieś Dolna Grupa wzmiankowana jest kontraktami osadniczymi od 1604 do 1789 roku. W 1625 r. we wsi osiedlili się mennonicy. W 1776 r. wybudowali kościół, który uległ spaleni w 1945 roku. Wieś pierwotnie rzędówka, z zabudowaniami po jednej stronie drogi.

Obecnie historyczna zabudowa została bardzo mocno przekształcona, a kształt wsi uległ zatarciu przez współczesną, zabudowę, która nie nawiązuje do historycznych wzorów. Zachowała się rozproszona zabudowa mieszkalna i gospodarcza z 2 poł. XIX i pocz. XX w oraz dwa cmentarze mennonickie, nieczynne.

DRAGACZ

Wieś wzmiankowana w 1592 r. jako wieś królewska. Zachowały się rozproszone, zniszczone i przebudowane częściowo przykłady budownictwa holenderskiego na Żuławach, z 2 poł. XIX i pocz. XX w. oraz budynki murowane z XIX/XX wieku. Obecna zabudowa bardzo mocno przekształcona, przebudowana, zrujnowana. Zabudowa z XIX i pocz. XX wieku, chałupy nr 58 i nr 117, zespół dworca kolejowego oraz cmentarz mennonicki, nieczynny.

FLETNOWO

W 1710 roku we wsi osiedlili się mennonicy. Zespół wiejski stanowi zabudowa drewniana i murowana z XIX i pocz. XX w., m. in.: chałupa nr 30 z 1857 r., budynek szkoły (nr 29), z 1898 roku oraz cmentarz mennonicki i epidemiczny. Zachowany ogólny historyczny układ wsi.

GÓRNA GRUPA

- Zespół klasztorny Zgromadzenia Księży Werbistów : klasztor, obecnie Misyjne Seminarium Duchowne Księży Werbistów (zbudowany w miejscu dawnego dworu) w latach 1923 – 1927 , spalony w 1981 r., odbudowany w 1984 roku oraz rozległy park podworski - obecnie klasztorny, budynek administracyjny drukarni z lat 1930 – 1931.
- zespół wiejski: zabudowa z XIX i pocz. XX w., historyczny układ wsi (związanej z dawnym zespołem dworskim) uległ zatarciu, poprzez intensywną rozbudowę, związaną z budową drogi krajowej.
- kościół parafialny p.w. Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus, zbudowany w latach 20 XX wieku.
- cmentarz parafialny założony w 1930 r., na cmentarzu znajdują, się mogiły i pomnik żołnierzy z września 1939 r.
- cmentarz ewangelicki, nieczynny, z ok. poł. XIX w.
- cmentarz choleryczny, XIX/XX w.

GRUPA

Wieś była dużym majątkiem szlacheckim, pozostając w rękach jednej rodziny : w XVI w. Kopickich , w XVII – XVIII w Konarskich. Z czasem przekształciła się w 3 osobne miejscowości : Górna Grupa, Dolna Grupa i Grupa, ale będąc zawsze w posiadaniu jednego właściciela.

- We wsi : zespół koszar : budynki murowane i szachulcowe z lat 1898 - 1907, dworzec kolejowy, budynki mieszkalne z k. XIX i pocz. XX w. oraz cmentarz wojskowy, założony ok. 1920 roku.

MICHALE

Wieś Michale wymieniona jest w kontraktach osadniczych z lat 1565, 1662, 1676.

Mennonici osiedlili się tu już przed 1565 r., na prawie holenderskim.

Obecnie historyczny układ wsi uległ całkowitemu zatarciu przez współczesną zabudowę. We wsi zabudowa drewniana i murowana z XIX i pocz. XX w.

- zespół „Białej Karczmy”, karczma zbudowana w 1898 roku, na starszych piwnicach, składała się z restauracji, kawiarni, sali tanecznej i mieszkania właściciela oraz ogród, z k. XIX wieku
- dwór obecnie budynek mieszkalny nr 60
- chałupy nr 65, 132, 133, budynek przemysłowy : młyn, obecnie budynek mieszkalny nr 75.
- cmentarz mennonicko - ewangelicki, nieczynny

MNISZEK

Prawdopodobnie już w XVII w. osiedlili się we wsi mennonici. Z dawnej zabudowy zachowany budynek szkoły (ob. budynek mieszkalny nr 10).

- cmentarz mennonicki, nieczynny
- cmentarz – zbiorowe mogiły pomordowanych przez hitlerowców ok. 10 tysięcy mieszkańców regionu podczas II wojny światowej

NOWE MARZY

Okolo 1640 r. osiedlili się w miejscowości mennonici. Zabudowa wsi rozproszona, zatarty historyczny układ wsi.

- cmentarz wojskowy z 1945 roku

WIĄSKIE PIASKI

Historyczna zabudowa wsi zatarta przez współczesne budownictwo, które nie nawiązuje do wzorów historycznych. Zabudowa drewniana i murowana z XIX i pocz. XX w : chałupa nr 68, z 4 ćw. XIX wieku,

- cmentarz ewangelicki, nieczynny.

WIELKI LUBIEŃ

W 1591 r. we wsi osiedlili się menonici, na prawie holenderskim. Historyczny układ wsi uległ całkowitemu zatarciu w wyniku współczesnej zabudowy, która nie nawiązuje do stylu regionalnego. Zabudowa drewniana i murowana powstała w XIX i pocz. XX wieku.

- kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła, zbudowany ok. 1680 roku oraz cmentarz parafialny przy kościele.
- chałupy nr 47/49a, nr 78 (otynkowana)
- cmentarz mennonicki, nieczynny, z ok. 1800 roku.

WIELKIE STWOLNO

Wieś. W 1320 roku Zakon Krzyżacki posiadał we wsi folwark, wieś należała do tzw. wsi rycerskich. W XV w. wieś wymieniona jako własność komturstwa świeckiego. W 1593 r na mocy kontraktu wydanego przez Jana Dulskiego, starosty z Rogoźna, osiedlili się tu menonici, na prawie holenderskim.

Zabudowa historyczna uległa przekształceniu. Współcześnie powstające domy nie nawiązują do zabudowy historycznej.

Zabudowa drewniana i murowana z XIX i pocz. XX w. Zespół karczmy: karczma i wozownia, budynek szkoły, obecnie budynek mieszkalny nr 29, z 1896 roku.

- cmentarz ewangelicki, nieczynny

WIELKIE ZAJĄCZKOWO

Wieś założona na prawie chełmińskim w 1365 r., początkowo stanowiła własność rycerską, następnie zakonną, a od XV w. królewską. W 1568 r. we wsi osiedlili się menonici, na prawie holenderskim.

Obecnie historyczny układ i zabudowa została bardzo mocno przekształcona, nie nawiązuje do tradycji regionalnych (osadnictwo holenderskie).

Zachowana zabudowa drewniana i murowana z XIX i pocz. XX wieku.

- chałupa nr 33, z 3 ćw. XIX wieku
- cmentarz mennonicki, nieczynny, najstarszy nagrobek z 1863 r.

5.2.3 Zabytki nieruchome

Gmina Dragacz położona jest na terenie zamieszkałym od XVI w. do połowy XX w. przez menonitów, którzy pozostawili po sobie dziedzictwo w postaci unikatowych drewnianych domów o konstrukcji szkieletowej oraz sporej liczby cmentarzy. Wokół domów lokowana była zabudowa zagrodowa. W zależności od położenia przybierała różne układy. Obecnie domy holenderskie są w różnym stopniu zmodyfikowane i bardzo często zatraciły swój pierwotny charakter. Obiektem, wyróżniającym się na tle innych jest dobrze zachowany dziewiętnastowieczny zespół „Białej Karczmy” w Michale, wpisany do rejestru zabytków w 1994 roku. Podczas II wojny światowej karczma była miejscem największego na Pomorzu Zjazdu Ziomkostwa Niemieckiego. Obecnie mieści się tam restauracja, kawiarnia, sala konferencyjna i mieszkanie właściciela.

Wśród nielicznych obiektów sakralnych wyróżnia się kościół pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła, wzniesiony ok. 1680 roku w Wielkim Lubieniu. Pierwsza wzmianka o parafii pochodzi już z 1398 roku. Jest to kościół jednonawowy, orientowany, bez wyraźnych obecnie cech stylowych z zachowanym barokowym wystrojem wnętrza. Niezwykle interesujący jest także zbudowany z tzw. „muru pruskiego” zespół koszar usytuowany w Grupie mający swoje odniesienia do analogicznej architektury w regionie.

Wsie o zachowanym układzie przestrzennym i zabudowie o wartościach kulturowych i historycznych

Spośród dawnych obszarów wiejskich, ukształtowanych w okresach historycznych część wsi charakteryzuje się zachowanym układem przestrzennym i zabudową o wartościach kulturowych i historycznych. Na historycznie ukształtowany układ przestrzenny wsi, podlegający ochronie składają się m.in. układ dróg, parcel, zabudowań, zieleni, ich wzajemne relacje funkcjonalno-przestrzenne i sposób ich zagospodarowania, powstałe w określonych warunków przyrodniczych, tworząc charakterystyczne dominanty krajobrazowe w przestrzeni.

Osadnictwo olęderskie, architektura mennonicka:

Początki osadnictwa holenderskiego (olęderskiego) w Polsce związane są ściśle z mennonitami - radykalnym odłamem ruchu reformacyjnego, który ukształtował się w Niderlandach w 1 poł. XVI w. Większość założeń doktrynalnych zaczerpnęli mennonici od anabaptystów, z którymi byli początkowo często myleni. Pierwsi menonici na północne tereny Rzeczypospolitej przybyli w poł. XVI wieku.

Przynieśli ze sobą znajomość odzyskiwania ziemi uprawnej z terenów bagiennych i podmokłych wymagających zabiegów melioracyjnych, wysoką kulturę rolną i nowy sposób kształtowania zagrody. Przyczynili się w wielkim stopniu do powstania specyficznego krajobrazu kulturowego, a także architektury – domów modlitwy a przede wszystkim drewnianych zagród. Najpopularniejszym typem wsi na Nizinie Sartowicko-Nowskiej była rzędówka bagienna. Jej cechą charakterystyczną było usytuowanie przy drodze rzędu zagród, od których rozciągają się wzdłuż całej niziny podłużne pasy pól, poprzecinane rowami odwadniającymi. Jest to charakterystyczne dla większości miejscowości na tym obszarze, tych założonych przez osadników po poł. XVI w. oraz wcześniejszych, które uległy ponownemu zasiedleniu i przeobrażeniu. Typ z zabudową po jednej stronie drogi prowadzącej wzdłuż wału przeciwpowodziowego charakterystyczny jest dla wsi położonych wzdłuż Wisły w południowej części Niziny. Są to miejscowości od Wielkiego Stwolna aż do Wielkiego Lubienia. Cechą charakterystyczną zagrody holenderskiej jest ściśle powiązanie budynku mieszkalnego z budynkami gospodarczymi, często pod wspólnym dachem, z możliwością wykorzystania poddasza na cele magazynowe. Dotychczas wyróżniono trzy zasadnicze typy zagród w zależności od ustawienia bryły budynku mieszkalnego i gospodarczego.

Na terenie gminy Dragacz można spotkać dwa rodzaje budynków.

I typ - to tzw. **Langhof**, w którym budynek mieszkalny i gospodarczy nakryte wspólnym dachem występują w jednym rzędzie. Jest to klasyczny typ zagrody do dziś stosowany na terenie Holandii. Tego typu formy zagrody spotykamy także na interesującym nas terenie np. Wielkie Stwolno 11 z 1891 r. (już nieistniejąca), Wielki Lubień nr78 z 1833 r. czy Wielkie Zajączkowo 33 z 2 ćw. XIX w.

II typ - tzw. **Winkelhof** charakteryzuje się tym, że oba budynki tj. mieszkalny i gospodarczy załamują się w formie litery L. Ten typ zagrody spotykamy np. w Bratwinie

III typ - tzw. Kreuzhoff, w którym zgrupowana zabudowa mieszkalno-gospodarcza przypomina kształtem literę T, nie spotykany na spenetrowanym dotychczas terenie.

Typem zagrody, niewątpliwie związanym z osadnictwem holenderskim na terenie gminy, jest zagroda rozproszona z wolnostojącymi zabudowaniami gospodarczymi: oborą, stajnią, stodołą, spichlerzem. kiedy stwierdzono, iż nawet murowane ściany ogniowe nie dają dostatecznej gwarancji bezpieczeństwa w wypadku pożaru jednego z budynków zagrody zespolonej, zaczęto wracać do zagrody z budynkami wolnostojącymi. Również tego typu zagrody spotykamy licznie na

tym terenie gminy np. Wiąskie Piaski nr 68 z 2 poł. XIX w.,

W systematyce domu olederskiego z wystawką wydzielono trzy zasadnicze grupy:

- a) dom z podcieniem szczytowym,
- b) dom z podcieniem szczytowym oraz dodatkowym skrzydłem bocznym,
- c) dom z podcieniem od strony kalenicy.

W połowie XIX w. następuje wyraźny regres domu z wystawką na całym terenie osadnictwa holenderskiego, a nad całym budynkiem pojawia się odeskowane piętterko w postaci ścianki kolankowej. Elementy dekoracyjne zostają ogranicza się do minimum, nową ozdobę stanowią natomiast drobno wycinane dekoracje na deskach wiatrownic jak np. w domu Johna w Dragaczu z 2 poł. XIX w. czy wspomnianym w Wiąskich Piaskach nr 68. Część z domów zaczyna z czasem posiadać werandy, są to jednak obiekty powstałe głównie w 2 poł. XIX w. i na początku XX w. (jak w Wielkim Stwolnie nr 11).

Bratwin nr 21 – pochodzący z 3 ćw. XIX w., drewniany w konstrukcji wieńcowej, usytuowany odeskowanym szczytem do drogi biegnącej wzdłuż wału, w południowej części wsi, nie połączony z pomieszczeniami gospodarczymi. Na węglach zachowane znaki montażowe. W kuchni zachowany jest oryginalny piec kaflowy. Układ siedliska rozproszony

Bratwin nr 38 (d. nr 29) - dom zbudowany w 1859 r., usytuowany na wale, w południowo-wschodniej części wsi. Jest to budynek drewniany, otynkowany w konstrukcji wieńcowej, z pomieszczeniem magazynowym w części północno-zachodniej.. W nadprożu zachowana jest inskrypcja "Erbaut im...1859 von B.M...". W kuchni znajduje się także piec kaflowy. Zagroda o układzie rozproszonym

Bratwin nr 39 - zbudowany w 3 ćw. XIX w., usytuowany szczytem do drogi biegnącej wzdłuż wału, w zachodniej części wsi, mieszczący pod jednym dachem część mieszkalną i gospodarczą w kształcie litery „L”, Jest to dom drewniany w konstrukcji wieńcowej z odeskowanymi szczytami. Stolarka budynku jest oryginalna, drewniana. We wnętrzach zachowane są drewniane podłogi i piec kaflowy.

Dragacz nr 58 - zbudowany w 3 ćw. XIX w., usytuowany szczytem do drogi prostopadłej do wału, w północno-zachodniej części wsi, niepołączony z pomieszczeniami gospodarczymi. Od lat 20. do lat 60. XX w. budynek pełnił funkcję szkoły. Posadowiony na podmurówce kamienno-ceglanej,

drewniany w konstrukcji wieńcowej. Szczyty odeskowane. Układ zagrody rozproszony.

Dragacz nr 117 - zbudowany na przelomie 3 i 4 ćw. XIX w, usytuowany kalenicą do drogi biegnącej wzdłuż wału, w północno-zachodniej części wsi, niepołączony z pomieszczeniami gospodarczymi.. Posadowiony na podmurówce kamienno-ceglanej, drewniany w konstrukcji wieńcowej. Elewacja wschodnia i zachodnia z gankami. Kuchnie na osi środkowej, z zachowaną czarną kuchnia. Układ zagrody rozproszony

Fletnowo nr 30 - zbudowany w 1857 r., usytuowany kalenicą wzdłuż drogi biegnącej prostopadle do drogi krajowej nr 91, w północno - zachodniej części wsi, mieszczący pod jednym dachem część mieszkalną i gospodarczą w jednym rzędzie. Posadowiony na podmurówce kamienno-ceglanej, drewniany w konstrukcji wieńcowej. W nadprożu zachowana inskrypcja " 18...B. M. 57".

Michale nr 65 - zbudowany w 1893 r., usytuowany kalenicą do drogi biegnącej wzdłuż wału, w północno-zachodniej części wsi, mieszczący pod jednym dachem część mieszkalną i gospodarczą. Zachowana tzw. „czarna kuchnia”. W nadprożu zachowana inskrypcja "K. L. Luske B.M. 1839". Posadowiony na podmurówce kamienno-ceglanej, drewniany w konstrukcji wieńcowej. Ganek w konstrukcji szkieletowej. Zachowana także oryginalna stolarka okienna.

Michale nr 133 - zbudowany ok. poł. XIX w. (?), usytuowany kalenicą do drogi biegnącej wzdłuż wału, w południowo-zachodniej części wsi, budynek mieszkalny niepołączony z pomieszczeniami gospodarczymi. Posadowiony na podmurówce kamienno-ceglanej, drewniany w konstrukcji wieńcowej. Okna i drzwi drewniane, pierwotne. Układ zagrody rozproszony.

Wiąskie Piaski nr 68 - zbudowany w 4 ćw. XIX w., usytuowany szczytem do drogi biegnącej wzdłuż wału, w południowo-zachodniej części wsi, mieszczący pod jednym dachem część mieszkalną i gospodarczą. Posadowiony na podmurówce kamienno-ceglanej, drewniany w konstrukcji wieńcowej, oprócz ściany płd. ceglanej. Zachowana oryginalna stolarka w budynku.

Wielki Lubień nr 47/49 - zbudowany w 3 ćw. XIX w., usytuowany szczytem do drogi biegnącej przez wieś w kierunku Zajączkowa, w północno-wschodniej części wsi, mieszczący pod jednym dachem część mieszkalną i gospodarczą. Jest to budynek parterowy z mansardami w połaci dachu.. Przy elewacja wschodniej znajduje się ganek. Jak większość jest to budynek drewniany o konstrukcji wieńcowej. Stolarka w budynku także oryginalna.

Wielki Lubień nr 78 - zbudowany w 1833 r., usytuowany szczytem do drogi biegnącej równolegle do wału, w północno-wschodniej części wsi, nie połączony z pomieszczeniami gospodarczymi. W pobliżu domu usytuowany jest cmentarz. Chata mogła pełnić funkcję szkoły. Posadowiony na podmurówce kamienno-ceglanej, drewniany w konstrukcji wieńcowej, ale otynkowany. Układ zagrody rozproszony.

Wielkie Stwolno nr 29 - zbudowany w 4 ćw. XIX w., usytuowany kalenicą do drogi biegnącej wzdłuż wału, w północno-zachodniej części wsi, nie połączony z pomieszczeniami gospodarczymi.. Budynek ten pełnił m.in. funkcję szkoły. Budynek parterowy, posadowiony na podmurówce kamiennie-ceglanej, drewniany w konstrukcji wieńcowej. Układ zagrody rozproszony

Wielkie Zajączkowo nr 33 - zbudowany na przełomie 3 i 4 ćw. XIX w., usytuowany kalenicą do drogi biegnącej wzdłuż wału, w północno-wschodniej części wsi, nie połączony z pomieszczeniami gospodarczymi. Przed wojną właścicielem domu był Niemiec Rahal. Parterowy ze ścianką kolankową. W elewacji północnej, południowej i zachodniej ganek. Układ zagrody rozproszony.

Obiekty sakralne

Do historycznych obiektów sakralnych zalicza się: kościoły, kaplice i cmentarze, w tym miejsca pamięci oraz kapliczki, są to głównie kapliczki przydrożne.

Objęte są ochroną konserwatorską wraz z obiektami towarzyszącymi w ich otoczeniu, typu plebania, organistówka itp., ze względu na swoje wartości zabytkowe i kulturowe, a także z uwagi na walory przestrzenne i krajobrazowe. Ochronie podlega także zieleń towarzysząca zabudowie, wzajemne relacje funkcjonalno-przestrzenne oraz sposób zagospodarowania terenu. Cmentarze podlegają ochronie dodatkowo jako miejsca pochówku i kultu religijnego oraz miejsca pamięci narodowej i pomniki historii - z mocy ustawy z dnia 31.01.1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. 00.23.295).

Kościóły :

1. Wielki Lubień – kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła.

Zbudowany ok. 1680 r., rozbudowany ok. poł. XIX w., przez dodanie prezbiterium. Orientowany, murowany z cegły opięty szkarpami., otynkowany. nakryty dachem siodłowym. Świątynia zbudowana jest na rzucie prostokąta z układem trójnawowym oraz wydzielonym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Od północy znajdują się zakrystia. Prezbiterium nakryte jest stropem płaskim, a nawa drewnianym sklepieniem kolebkowym z XIX w. Pierwsze wzmianki o parafii pochodzą z 1398 roku. Obecny kościół jest najstarszym zabytkiem na terenie gminy. W bogatym wyposażeniu wyróżnia się barokowy, XVIII-wieczny ołtarz główny św. Piotra i Pawła. Świątynia często niszczona była przez wylewy Wisły, świadczy o tym tabliczka upamiętniająca stan Wisły z powodzi z marca 1855 r.

2. Górna Grupa – kościół parafialny pw. Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus. Wzniesiony w

latach 20. XX w., modernistyczny. Murowany z cegły, otynkowany, z kaplicą w narożniku półn.-wsch. z trójbocznie zamkniętym prezbiterium od zachodu, z zakrystią od półn. i kwadratową wysoką wieżą w półn.-wsch. narożniku. W prezbiterium zachowane oryginalne witraże projektu W. Ritterbacha z Kolonii, wykonane przez F. Müllera z Quedlinburga.

Początki parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Górnej Grupie leżącej w diecezji chełmińskiej, sięgają 1923 roku. W 1923 r. misjonarze Słowa Bożego nabyli w Górnej Grupie, za pośrednictwa Urzędu Ziemskiego w Grudziądzu, spalony dwór wraz z przyległym parkiem, który należał do dalekiej rodziny byłego kanclerza księcia Otto Bismarcka. Do tego dołączono jeszcze część gruntów i zabudowań rozparcelowanego majątku. W sierpniu 1933 r. wikariusza generalny, ks. Kurowski przystąpił do budowy kościoła parafialnego i plebanii. Dekretem Kurii Biskupiej w Pelplinie z dnia 23 grudnia 1933 r. powstała parafia w Górnej Grupie. Dekret ten zaczął obowiązywać od dnia 1 stycznia 1934. Pierwszym proboszczem nowo powstałej parafii został ks. Bernard Burdyn.

Klasztory:

Górna Grupa - Klasztor o.o. Werbistów

Już w XVI w. istniał w tym miejscu folwark, a sama miejscowość Górna Grupa była wsią folwarczną. Przez wieki związana była z rodem Konarskich. W okresie zaboru folwark działał dalej jako własność pruskich junkrów.

Misjonarze werbiści od początku swojej działalności na ziemiach polskich poszukiwali miejsca na założenie wspólnoty na Pomorzu. W czerwcu 1923 roku zakupili ziemię w wiosce Górna Grupa, a wraz z nią dwór należący do siostry Ottona von Bismarcka, premiera Prus i kanclerza Rzeszy. W trakcie budowy powstało tu gimnazjum, czyli niższe seminarium zakonne, którego rozwój przerwała II wojna światowa. Zaraz po wojnie reaktywowano tu niższe seminarium, które w 1952 roku ówczesne władze państwowe zlikwidowały, czyniąc z niego szpital psychiatryczny. W ramach porozumienia między państwem a kościołem w 1990 r. budynek zwrócono werbistom. Już po kilku miesiącach utworzono tu pierwszy człon Misyjnego Seminarium Duchownego, czyli Postulat. Dom stał się ponownie siedzibą przełożonego Polskiej Prowincji Werbistów. Obecnie znajdują tu schronienie chorzy i zasłużeni współpracownicy, zwłaszcza byli misjonarze. W Domu Misyjnym odbywają się kilkudniowe rekolekcje zamknięte i spotkania dla różnych grup. Dom Misyjny co roku przyjmuje setki osób, przyjeżdżających tutaj z całej Polski. Do klasztoru przylega kilkuhektarowy park z wieloma pomnikami przyrody. Na terenie parku znajduje się mała „ptaszarnia”, w której można podziwiać kilka gatunków kolorowego ptactwa. Obok domu

misyjnego znajduje się drukarnia księży werbistów, firma z 80-letnią tradycją poligraficzną.

Kapliczki przydrożne :

Michale - kapliczka przydrożna przy drodze Bratwin – Dragacz, 1947 r.

Wielkie Zajączkowo - kapliczka przydrożna, pocz. XX w.

Cmentarze: wyznaniowe (katolickie mennonickie i ewangelickie), epidemiczne.

1. Bratwin - cmentarz ewangelicko - menonicki
2. Dolna Grupa - cmentarz mennonicki
3. Dolna Grupa - cmentarz mennonicki .
4. Dragacz - cmentarz ewangelicki
5. Fletnowo - cmentarz mennonicki
6. Fletnowo - cmentarz epidemiczny
7. Górna Grupa - cmentarz parafialny rzymskokatolicki
8. Górna Grupa - cmentarz ewangelicki
9. Górna Grupa - cmentarz choleryczny
10. Grupa - cmentarz wojskowy
11. Grupa Mniszek - zbiorowe mogiły
12. Michale - cmentarz ewangelicki
13. Polskie Stwolno - cmentarz mennonicko-ewangelicki
14. Mniszek - cmentarz mennonicki
15. Nowe Marzy - cmentarz wojskowy-komunalny
16. Wiąskie Piaski - cmentarz poewangelicki
17. Wielki Lubień - cmentarz parafialny rzymskokatolicki
18. Wielki Lubień - cmentarz mennonicki
19. Wielkie Stwolno - cmentarz ewangelicki
20. Wielkie Zajączkowo - cmentarz mennonicki

1. Bratwin

- Cmentarz ewangelicko - menonicki, założony w 1 poł. XIX w., o powierzchni ok. 0,12 ha. Najstarszy nagrobek pochodzi z końca XIX w. Zachowane są liczne fragmenty nagrobków: tablice z inskrypcjami, mogiły obmurowane, ceglane słupy z dawnego ogrodzenia, metalowa furtka z datą „1892”. Cmentarz uporządkowany, ogrodzony nową siatką, obecnie nieczynny

2. Dolna Grupa

- Cmentarz mennonicki, założony ok. 1850 r.m o powierzchni ok. 0,65 ha. Najstarszy zachowany nagrobek z pochodzi z 1861 r. Położony jest w północnej części wsi, przy

bocznej drodze prowadzącej do gospodarstwa, Obecnie cmentarz nieczynny.

- Cmentarz mennonicki, założony ok. 1900 r., o powierzchni 0,25 ha, położony przy głównej drodze ze Świecia do Gdańska. Na cmentarzu brak nagrobków z datami. Obecnie cmentarz nieczynny.

3. Dragacz

- Cmentarz mennonicko - ewangelicki, założony XVIII w.(?), o pow. ok. 0.22 ha. Usytuowany na terenie zabudowanym, przy drodze, pośrodku wsi. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1892 r. Ponadto zachowane są liczne fragmenty nagrobków: tablice z inskrypcjami, obmurowane mogiły. Cmentarz uporządkowany, ogrodzony współcześnie siatką, nieczynny,

4. Fletnowo

- Cmentarz mennonicki, założony ok. 1900 r., o powierzchni 0,38 ha. Najstarszy nagrobek pochodzi w 1928 r. Położony w centrum wsi na skrzyżowaniu dróg, w sąsiedztwie remizy strażackiej (dawny zbór), Obecnie cmentarz nieczynny.
- Cmentarz ewangelicki założony ok. 1900 r. Brak nagrobków.

5. Górna Grupa

- Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki założony w 1930 r., z tego też roku pochodzi najstarszy nagrobek. Usytuowany w południowo-zachodniej części wsi. Na cmentarzu znajdują się mogiły i pomnik żołnierzy z września 1939 roku.
- Cmentarz ewangelicki, założony ok. 1850 r. o powierzchni ok. 1,20 ha. Położony na północno-wschodnim krańcu wsi, w sąsiedztwie z droga główną w oddaleniu od zabudowań gospodarskich do cmentarza prowadzi aleja. Obecnie cmentarz nieczynny
- Cmentarz epidemiczny (?), założony ok. 1914 r. Usytuowany w oddaleniu od centrum wsi. Brak śladów nagrobków.

6. Grupa

- Cmentarz wojskowy, założony ok. 1920 r., o powierzchni ok. 1,22 ha. Położony na północ od zabudowań byłych koszarów wojskowych Grupa-Plac przy drodze prowadzącej do stacji

kolejowej Płochocin. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1920 r.

7. Michale

- Cmentarz ewangelicki, założony ok. 1900 r., o powierzchni ok. 0,11 ha. Usytuowany w centrum wsi, po północno-zachodniej stronie szosy prowadzącej do Nowego wzdłuż Wisły. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1927 r. Obecnie cmentarz nieczynny.

8. Mniszek

- Cmentarz menonicki, założony ok. 1900 r., o powierzchni ok. 0,21 ha. Położony w centrum wsi, po zachodniej stronie szosy Świecie-Nowe, dłuższym bokiem przylega do drogi wiejskiej. Zachowane relikty nagrobków. Cmentarz nieczynny.

9. Grupa-Mniszek

- Cmentarz - zbiorowe mogiły pomordowanych w latach II wojny światowej - miejsce męczeństwa 10 000 mieszkańców regionu. Założony w latach 1939-45 r. Usytuowany w miejscu byłej żwirowni, w odległości ok. 0,4 km od strony Świecie-Nowe (miedzy Grupą-Mniszkiem). Zajmuje powierzchnię ok. 0,50 ha.

9. Nowe Marzy

- Cmentarz wojskowy, założony w 1945 r., o powierzchni ok. 0,07 ha. Usytuowany Sytuacja: we wschodniej części wsi po południowej stronie szosy Świecie-Nowe. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1945 r.

10. Polskie Stwolno

- Cmentarz ewangelicki, założony przed 1920 r., o powierzchni ok. 0,14 ha. Położony w centrum wsi, po północnej stronie drogi prowadzącej wzdłuż grobli wiślanej. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1926 r. Cmentarz nieczynny.

10. Wiąskie Piaski

- Cmentarz ewangelicki, usytuowany na płn. od głównej drogi prowadzącej przez wieś. Zachowane relikty nagrobków. Obecnie cmentarz nieczynny.

11. Wielki Lubień

- Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, przykościelny, założony w 1900 r. Zajmuje powierzchnię ok. 0,58 ha. Położony jest centrum wsi. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1919 r.
- Cmentarz mennonicki, założony ok. 1800 r., o powierzchni ok. 0.16 ha. Położony jest wśród zabudowań, na wsch. od centrum ws. Zachowane są liczne fragmenty nagrobków: tablice z inskrypcjami, obmurowane mogiły. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1842 r. Cmentarz obecnie nieczynny.

12. Wielkie Stwolno

- Cmentarz ewangelicki, założony ok. 1850r., o powierzchni ok. 0,16 ha. Usytuowany we wschodniej części wsi, po północnej stronie drogi biegnącej wzdłuż grobli wiślanej. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1889 r. cmentarz nieczynny.

13. Wielkie Zajączkowo

- Cmentarz mennonicki, założony 1837 r.(?), o powierzchni ok. 0.15 ha. Położony na terenie zabudowanym, przy głównej drodze biegnącej przez wieś. zachowane są liczne fragmenty nagrobków: tablice z inskrypcjami, obmurowane mogiły. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z ok. poł. XIX w. Cmentarz jest uporządkowany – ogrodzony siatką, obecnie jest nieczynny,

Miejsca pamięci narodowej:

Leśna droga Mniszek-Grupa.

- Miejsce męczeństwa i spoczynku 10 000 mieszkańców Świecia, Chełmna, Bydgoszczy, Grudziądza i Starogardu.

Oblicza się, że w latach okupacji niemieckiej zamordowano tam blisko 10 000 osób, przedstawicieli polskiej elity politycznej, gospodarczej i intelektualnej; Żydów; nauczycieli; pacjentów szpitala psychiatrycznego w Świeciu; jeńców wojennych oraz członków ruchu oporu. Większość ofiar zginęła podczas masowych egzekucji dokonywanych przez niemiecki Selbstschutz w pierwszych miesiącach wojny.

Grupa

- Cmentarz wojskowy

W mogile spoczywają szczątki około 4 000 mieszkańców Świecia, Nowego i Grudziądza - Polaków i Żydów - zamordowanych w 1939 r. przez Niemców na pobliskim placu ćwiczeń jednostki wojskowej.

Nowe Marzy

- Cmentarz żołnierzy sowieckich (węzeł autostradowy A1).

Na terenie cmentarza spoczywają szczątki 336 żołnierzy sowieckich poległych w okresie styczeń-luty 1945 r. w okolicach Grudziądza (m.in. przy forsowaniu Wisły). W latach 1947-1949 na teren cmentarza przeniesiono szczątki żołnierzy pochowanych pierwotnie na miejscach walk oraz na cmentarzu w Mniszku

Zespoły dworsko-parkowe:

Na terenie gminy Dragacz, spośród dawnych, licznych majątków dworskich zachowały się w zasadzie tylko dwa dwory z dawnych zespołów dworsko-parkowych, w miejscu dworu w Górnej Grupie po dużej przebudowie powstał klasztor.. Elementami historycznych zespołów podworskich, podlegających ochronie konserwatorskiej są: dwór lub pałac z terenem założenia parkowego, ogrodami użytkowymi, folwark z zabudowaniami gospodarczymi i mieszkalnymi pracowników

folwarcznych, układ dróg, zieleń oraz ich wzajemne relacje funkcjonalno-przestrzenne i sposób zagospodarowania, powstałe w określonych warunkach przyrodniczych.

Dwory w gminie:

- Dwór, Górna Grupa, przebudowany i rozbudowany na klasztor w latach 1923-27.
- Dwór, Michale nr 60, pocz. XX w., obecnie budynek mieszkalny.

Pomniki przyrody:

Na terenie gminy Dragacz za pomniki przyrody uznano 11 obiektów – są to aleje lub grupy drzew znajdujące się w parkach lub pojedyncze drzewa.

Lp	Miejscowość	Lokalizacja	Ilość sztuk – gatunek drzewa	Ilość	Nr rejestr. wojew.
1	Wielki Lubień	Teren przykościelny	1 – lipa drobnoslitstna	1	
1	Wielki Lubień	Ogród plebanii	1 – dąb szypułkowy	1	
3	Dragacz	wieś	1 – dąb szypułkowy 1 – jesion wyniosły 1 – topola biała	3	
4	Fletnowo	Cmentarz ewangelicki	1 – klon zwyczajny	1	
5	Mniszek	Droga przystanek PKS	1 – dąb szypułkowy	1	

Aleje pomnikowe:

Jednostronna aleja przydrożna utworzona z 128 dębów szypułkowych, 10 jesionów wyniosłych i 12 klonów jaworów położona na drodze Małe Stwolno-Wielkie Stwolno (chroniona Uchwałą dzięki rozporządzeniu nr 18/92 Wojewody Bydgoskiego z dnia 8 czerwca 1992 roku). w chwili powołania tworzyło ją 151 drzew.

Obiekty techniki i kultury materialnej

Obiekty techniki i kultury materialnej, znajdujące się na terenie gminy Dragacz, będące przejawem

działalności gospodarczej, prowadzonej w okresach historycznych zlokalizowane są przede wszystkim w obrębie zespołów podworskich, a także poza obszarami dworskimi. Chronionymi obiektami są również linie kolejowe wraz z całą substancją budowlaną, infrastrukturą komunikacyjną i trakcyjną oraz towarzyszącą im zielenią, a ponadto system historycznych traktów drogowych, ukształtowany na przestrzeni stuleci, czytelny w krajobrazie dzięki zachowanym zadrzewieniom.

Budynki przemysłowe :

- Dragacz, dworzec PKP, przy trasie Grudziądz- Grupa. pocz. XX w.
- Grupa, Dworcowa 3 - dworzec PKP, pocz. XX w.
- Grupa, nastawnia kolejowa, pocz. XX w.
- Michale, wiadukt kolejowo- drogowy, w centrum wsi, pocz. XX w

5.2.4. Zabytki ruchome

Rejestr zabytków ruchomych, podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych prowadzony jest przez właściwego dla danego terenu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może też wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru, w przypadku uzasadnionej obawy: zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia za granicę. Do rejestru nie wpisuje się zabytków wpisanych do inwentarza muzeum lub wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego. W rejestrze zabytków ruchomych prowadzonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Kujawsko – Pomorskiego nie ma wpisu obiektów z terenu gminy Dragacz. Na terenie gminy Dragacz brak obiektów ruchomych w zbiorach muzealnych.

5.2.3 Zabytki archeologiczne

Obszar gminy został rozpoznany pod względem archeologicznym w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski.

Na terenie Gminy Dragacz znajduje się **66 stanowisk archeologicznych**, pochodzących z różnych okresów, z różnych punktów osadniczych, luźnych znalezisk i grobów skrzynkowych w następujących miejscowościach: Bratwin - 6, Dolna Grupa - 3, Fletnowo - 1, Górna Grupa - 3, Grupa – 4, Michale – 2, Mniszek – 16, Nowe Marzy – 3, Stare Marzy – 16, Wielkie Stwolno – 9, Wielkie Zajączkowo – 3.

Najstarsze odkrycie pochodzące z epoki kamienia łupanego znajduje się w Mniszku (AZP 30-43/34). Obecnie stanowisko to przecięte jest autostradą A1 a w okolicy zlokalizowane są budynki należące do GDDKiA. Warty uwagi jest stanowisko AZP 30-43/40 zlokalizowane w Starych Marzach. Badania powierzchniowe ujawniły tam cztery warstwy osadnicze o dużym, równomiernym nasyceniu znalezisk – pierwszą z czasów neolitu, drugą z czasów największej aktywności kultury łużyckiej, trzecią i czwartą z wczesnego i późnego średniowiecza. Drugim wartym odnotowania stanowiskiem jest AZP 31-44/52 w Wielkim Stwolnie. Tam z kolei odnaleziono dwie warstwy osadnicze: z okresu rzymskiego i z VIII-IX w. oraz pojedynczy ślad osadnictwa z późnego średniowiecza.

Szczegółowy wykaz stanowisk archeologicznych będących w ewidencji zabytków archeologicznych zawiera załącznik nr 2 niniejszego opracowania.

5.2.6 Dziedzictwo niematerialne

Ważną częścią dziedzictwa kulturowego jest dziedzictwo niematerialne, jak np. : nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne zwyczaje, przekazy ustne, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną lokalną społeczność.

Gmina Dragacz była terenem wielu działań wojennych, podczas których ginęli nie tylko żołnierze ale również i cywile. Powstałe miejsca pamięci, wyróżniające się na tle innych to:

1. **Miejsce męczeństwa i spoczynku** 10 000 mieszkańców Świecia, Chełmna, Bydgoszczy, Grudziądza i Starogardu. Mogiła zlokalizowana jest przy leśnej drodze Mniszek-Grupa. Oblicza się, że w latach okupacji niemieckiej zamordowano tam blisko 10 000 osób- przedstawicieli polskiej elity politycznej, gospodarczej i intelektualnej; Żydów; nauczycieli; pacjentów szpitala psychiatrycznego w Świeciu; jeńców wojennych oraz członków ruchu oporu. Większość ofiar zginęła podczas masowych egzekucji dokonywanych przez niemiecki Selbstschutz w pierwszych miesiącach wojny.
2. **Cmentarz wojskowy w Grupie** W mogile spoczywają szczątki około 4 000 mieszkańców Świecia, Nowego i Grudziądza- Polaków i Żydów- zamordowanych w 1939 r. przez Niemców na pobliskim placu ćwiczeń jednostki wojskowej.
3. **Cmentarz żołnierzy sowieckich** w Nowych Marzach (węzeł autostradowy A1). Na terenie cmentarza spoczywają szczątki 336 żołnierzy sowieckich poległych w okresie styczeń-luty 1945 r. w okolicach Grudziądza (m.in. przy forsowaniu Wisły). W latach 1947-1949 na teren cmentarza przeniesiono szczątki żołnierzy pochowanych pierwotnie na miejscach walk oraz na cmentarzu w Mniszku.

Na obszarze gminy ważną rolę na rzecz przywołania i kultywowania lokalnych tradycji spełniają domy kultury, świetlice wiejskie skupiające miejscową społeczność, organizujące liczne imprezy, zarówno o charakterze kulturalnym jak i rekreacyjno-sportowo-turystycznym. Lokalna społeczność

kultywuje także tradycje miejscowego rzemiosła, poprzez organizowanie warsztatów np. rękodzielniczych jak : wikliniarstwo, malarstwo na szkle. Przy współudziale gminy odbywają się cykliczne imprezy promujące gminę, jej historię i tradycję (Dożynki, Dni Dragacza etc).

W gminie kultywowana jest też tradycja „Bożonarodzeniowa” z kolędnikami, obchodzącymi kolejne gospodarstwa, corocznie ma miejsce także odpust parafialny. Co roku też na terenie gminy odbywają się tradycyjne dożynki parafialne i gminne, wiosną topienie Marzanny oraz konkurs wieńców w Noc Świętojańską.

5.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

Prawne formy ochrony zabytków realizowane są poprzez :

- wpis do rejestru zabytków
- uznanie za pomnik historii
- utworzenie parku kulturowego
- ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Rejestr zabytków: Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, właściwy dla danego terenu, Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi rejestr zabytków : nieruchomych, ruchomych i archeologicznych.

Z terenu gminy Dragacz do rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest 9 obiektów z czego 5 obiektów nie istnieje.

Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych:

L p	Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	Numer i data wpisu do rejestru	Uwagi Informacja na stronie NID
1	Bratwin	29 ob. nr 38	chata typu holenderskiego	1859 r.?	Nr 330 20.02.1956	
2	Dragacz	31	chata drewniana	1740 r.	Nr 331 20.02.1956	nie istnieje
3	Mały Lubień	7	chata drewniana typu holenderskiego	2 poł. XVIII w.	Nr 334 21.02.1956	nie istnieje
4	Michale	127	Zespół 'Białej Karczmy" wraz z ogrodem	1898 r.	Nr A/1070 19.08.1994	
5	Wielki Lubień	14	Kościół parafialny p.w.	1680 r.	A/39 1.10.2001	

			św. Jakuba Apostoła			
6	Wielki Lubień	5	chata drewniana	1830 r.	Nr 335 21.02.1956	nie istnieje
7	Wielki Lubień	6	chata drewniana	1820 r.	Nr 336 21.05.1956 r.	nie istnieje
8	Wielki Lubień	9 ob. nr47a/ 49)	chata drewniana	3 ćw. XIX w.	Nr 337 28.02.1956	
9	Wielki Lubień	21	chata drewniana	2 poł. XVIII w.	Nr 338 28.02.1956	nie istnieje

Pomniki historii i parki kulturowe.

Na terenie gminy nie występują obiekty o unikatowym znaczeniu w skali światowej czy kraju, takich jak zabytkowe obiekty czy zespoły wpisane na listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO czy listę Pomników Historii. Również na terenie gminy nie został utworzony żaden park kulturowy.

Ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Kolejną formą ochrony zabytków jest ustanowienie ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej. Gmina nie posiada aktualnego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Gmina dysponuje jedynie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dragacz (Uchwała Nr XVI/101/08 z dnia 27 sierpnia 2008 r.), w którym zostały wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej.

5.4. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Jednym z obowiązków nałożonych przez Ustawę z dn. 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162 z 2003 r, poz. 1568, z późn. zm.) na gminy jest „uwzględnienie zadań ochronnych w planach o zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu służy Gminna ewidencja zabytków, o której mowa w art. 22, punkt 4 „Wójt...prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy „, natomiast punkt. 5 określa jej zakres. W gminnej ewidencji powinny być ujęte :

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

W gminnej ewidencji zabytków gminy Dragacz znajduje się 138 obiektów (w tym 9 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych). Są to dzieła architektury i budownictwa jak: obiekty sakralne, użyteczności publicznej (szkoły, zajazdy, dworce itp.), budowle obronne, rezydencjonalne (pałace i dwory), zabudowania folwarczne, parki, budynki mieszkalne wraz z zabudowaniami gospodarczo-inwentarskimi (obory, chlewnie, stodoły), budynki przemysłowe (gorzelnie, mleczarne), zabytki techniki (wiadukty, linie kolejowe) oraz cmentarze.

Szczegółowy wykaz obiektów ujętych w Gminnej ewidencji zabytków, zgodny z Wojewódzką ewidencją zabytków, prowadzoną przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy, został zamieszczony w zał. nr 1 niniejszego opracowania.

Zestawienie ilościowe zabytków nieruchomych w poszczególnych miejscowościach z podziałem na rodzaje i typy.

Miejscowość	Rodzaje zabytków	Ilość
1. Bratwin	- chata nr 21, nr 38 (d. nr 29)	11

	<ul style="list-style-type: none"> - szkoła nr 26 - domy : nr 31, 33, nr 41 - zagrody nr 39 : dom, stajnia, stodoła - stodoła w zagrodzie nr 6 - cmentarz ewangelicki 	
2. Dolna Grupa	<ul style="list-style-type: none"> - domy : nr 35, nr 51, nr 81, nr 85 - 2 cmentarze mennonickie 	6
3. Dragacz	<ul style="list-style-type: none"> - dworzec kolejowy, - zajazd ob. dom nr 39 - pensjonat ob.. dom nr 126 - domy: nr 6, nr 7, nr 7A (ob.Urząd Gminy), nr 33, nr 42,59 - zagrody: nr 87, dom, obora; nr 125: dom, obora budynek inwentarski - chaty: nr 58 i bud. gospod, nr 117 - cmentarz ewangelicki 	18
4. Fletnowo	<ul style="list-style-type: none"> - szkoła, ob. dom nr 29 - domy : nr 3, nr 4 nr 5, nr 6, nr 11, nr 27, nr 30 , nr 35, nr 39, nr 40, nr 42 - leśniczówka nr 1 - cmentarz ewangelicki - cmentarz mennonicki 	15
5.Górna Grupa	<ul style="list-style-type: none"> - kościół Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus - zespół klasztorny Księży Werbistów, ul. Klasztorna nr 4 : klasztor (rozbudowany dawny dwór), budynek administracyjny drukarni, park klasztorny (dawny dworski) - szkoła, ob. przedszkole ul. Świecka nr 9 - domy : ul. Pocztowa nr 9, nr 13 - cmentarz rzym-katolicki - cmentarz ewangelicki - cmentarz epidemiczny ? 	10
6. Grupa	<ul style="list-style-type: none"> - dworzec PKP ul. Dworcowa nr 3 - nastawnia kolejowa - poczta ul. Dworcowa nr 6 - domy : ul. Dworcowa nr 1, nr 2, nr 5, nr 8 ul. Jazdy Polskiej nr 5, nr 7, nr 17 ul. Za Torem nr 11, nr 13 - zespół koszar : ul. Hallerczyków 1 (z częścią gospod.), nr 2, nr 3, nr 4, nr 6, nr 8 , nr 10, budynek gospod. przy nr 10 - cmentarz wojskowy 	21
7. Michale	<ul style="list-style-type: none"> - zespół: „ Biała Karczma” z ogrodem - kapliczka przydrożna - dwór ob. dom nr 60 - domy : nr 2, nr 4, nr 9, nr 11, nr 12, nr 65, nr 76, nr 124 - chaty : nr 132, nr 133 - młyn ob. dom nr 75 - wiadukt kolejowo-drogowy - cmentarz ewangelicki 	17
8. Mniszek	<ul style="list-style-type: none"> - szkoła ob. dom nr 10 - cmentarz mennonicki 	3

	- cmentarz - miejsce męczeństwa i spoczynku 10 tysięcy mieszkańców regionu l. 1939 - 1945	
9. Nowe Marzy	- cmentarz wojskowy komunalny	1
10. Polskie Stwolno	- szkoła , ob. dom nr 60 - domy : nr 58, nr 59 - obora folwarczna - cmentarz ewangelicki	5
11. Wiąskie Piaski	- domy : nr 46, nr 64 - chata nr 68 - cmentarz ewangelicki	4
12. Wielki Lubień	- kościół pw. św. Jakuba Apostoła - chaty: nr 47/A-49 (d. nr 9), nr 78 (ob. otynk.) - zagroda nr 11 : dom, obora, - domy: nr 2, 48 z częścią gospodarczą - obora w zagrodzie nr 26 - cmentarz parafialny rzym-kat. - cmentarz mennonicki	10
13. Wielkie Stwolno	- szkoła nr 29, ob. dom - szkoła, nr 41 - zespół karczmy : karczma, wozownia - dom nr 43 - cmentarz ewangelicki	6
14. Wielkie Zajązkowo	- kapliczka przydrożna - domy: nr 13, nr 18, nr 26, z budynkiem gospod., nr 37, nr 42, nr 47, nr 52 - chata nr 33 - obora w zagrodzie nr 46 - cmentarz mennonicki	11
	Razem	138

Zestawienie ilościowe zabytków nieruchomości z podziałem na typy

i rodzaje zabytków

Rodzaje zabytków - murowane i drewniane	Miejscowość	Ilość
Kościół rzym – kat.	Górna Grupa, Wielki Lubień	2
Kapliczki przydrożne	Michale, Wielkie Zajązkowo	2
Klasztory	Górna Grupa, ul. Klasztorna 4, zespół klasztorny: Zgromadzenia Księży Werbistów, budynek administracyjny drukarni	1
Budynki użyteczności publicznej – karczmy, pensjonaty	Dragacz nr 126, Michale nr 127 „Biała Karczma”, Wielkie Stwolno nr 32	3
Budynki użyteczności publicznej – szkoły	Bratwin, Fletnowo, Górna Grupa, Mniszek, Wielkie Stwolno	5
Budynki użyteczności publicznej – dworce, nastawnia kolejowa	Dragacz, Grupa (2)	3
Budynki użyteczności publicznej : poczty	Grupa	1
Leśniczówki	Fletnowo	1

Zespół koszar	Grupa, ul. Hallerczyków	8
Dwory	Górna Grupa, ul. Klasztorna 4, dwór obecnie klasztor Księży Werbistów, Michale nr 60	2
Ogrody, parki dworskie	Górna Grupa, park klasztorny (dawny dworski), Michale nr 127 - ogród przy „Białej Karczmię”	2
Budynki mieszkalne	Bratwin (6), Dolna Grupa (4), Dragacz (10), Fletnowo (11), Górna Grupa (2), Grupa (9), Michale (10), Polskie Stwolno (2), Wąskie Piaski (3), Wielki Lubień (5), Wielkie Stwolno (1), Wielkie Zajęczkowo (8)	70
Budynki gospodarcze i inwentarskie w zagrodach (obory, stodoły i inne)	Bratwin (3), Dragacz (4), Polskie Stwolno (1), Wielki Lubień (2), Wielkie Stwolno (2), Wielkie Zajęczkowo (1)	13
Budynki przemysłowe : młyny	Michale	1
Cmentarze katolickie	Wielki Lubień, Górna Grupa	2
Cmentarze mennonicko-ewangelickie	Bratwin, Dolna Grupa (2), Dragacz, Fletnowo (2), Górna Grupa, Michale, Mniszek, Polskie Stwolno, Wąskie Piaski, Wielki Lubień, Wielkie Stwolno, Wielkie Zajęczkowo	14
Cmentarz epidemiczne	Górna Grupa	1
Cmentarze wojenne	Grupa, Nowe Marzy	2
Miejsce pamięci i męczeństwa	Mniszek, miejsce męczeństwa 10 000 mieszkańców regionu w latach 1939 - 1945	1
Wiadukt kolejowo - drogowy	Michale	1
	Razem	138

5.5. ZABYTKI O NAJWYŻSZYM ZNACZENIU DLA GMINY

Gmina Dragacz nie posiada wielu obiektów wyróżniających się szczególnie na tle architektury krajowej, ale posiadających wyjątkową, lokalną i charakterystyczną dla tego obszaru architekturę pomennonicką. Zabytki o najwyższej wartości ze względów historycznych, artystycznych i kulturowych, jednocześnie są chronione poprzez wpis do rejestru zabytków. Teoretycznie jest 10 takich obiektów wpisanych jest do rejestru zabytków nieruchomych, z czego niestety część już nie istnieje.

Najciekawszą grupę zabytków architektury gminy tworzy **zespół drewnianych chałup pomennonickich** (oładerskich). Wyróżniały się specyficzną formą, dekoracją snycerską i konstrukcją (szkieletową) z liczną zabudową gospodarczą na parcelach. Są to wpisane do rejestru zabytków chaty w Bratwinie nr 38 (d. nr 29), Dragaczu nr 58, Wielkim Lubieniu 47/49 (d nr 9), oraz będące w ewidencji Michale nr 65, Wiąskich Piaskach nr 68 i Wielkim Zajączkowie nr 33.

Niestety część chat wpisanych niegdyś do rejestru zabytków zostało zdegradowanych i uległy rozbiórce. Inne obiekty z gminy wpisane do rejestru zabytków to: **zespół 'Białej Karczmy'** w Michalu i **kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła** w Wielkim Lubieniu.

Zespół „Białej Karczmy” tworzy dwukondygnacyjny budynek o bogatym architektonicznie wystroju elewacji oraz ogród położony na tyłach parceli. Ulokowany jest w północnej części wsi Michale, przy drodze 207, tuż przy wale powodziowym Wisły. Zgodnie z zamysłem budowniczych pełni funkcję restauracyjną. Na parterze „Białej Karczmy” znajdowała się restauracja z salą taneczną, sceną i balkonem. Chętni mogli także skorzystać z kawiarni i pokoiku kameralnego. Miejscem wypoczynku był również przylegający do budynku ogród z letnim bufetem i muszlą koncertową. „Biała Karczma” była także miejsce spotkań oficerów kawalerii. Było tu nawet małe kasyno. Podczas II wojny światowej karczma była miejscem największego na Pomorzu Zjazdu Ziomkostwa Niemieckiego. Obecnie mieści się tam restauracja, kawiarnia, sala konferencyjna i mieszkanie właściciela.

Kościół pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła w Wielkim Lubieniu wybudowany został w 1680 roku. W czasach gdy podpisywano tutaj kontrakty z osadnikami holenderskimi, jeszcze w XVI w. budynek był czasowo użytkowany przez menonitów. Przebudowany został w połowie XIX w. przez powiększenie i dodanie prezbiterium. Na skutek zmian bryła kościoła utraciła specyficzne, barokowe cechy. Barokowy wystrój pochodzi z XVII i XVIII w., za wyjątkiem chóru muzycznego z dziewiętnastego stulecia. Budynek przetrwał powódź zwaną „Wielką Wodę” w 1855 roku, co upamiętnia w jego wnętrzu, na bocznej ścianie, na wysokości 309 cm nad posadzką umieszczona

blaszana tabliczka, na której naniesiono czerwoną linią poziom wody oraz napis 'STAN WODY 27 mara/1855' (pisownia oryginalna).

Ciekawą grupę zabytków tworzy także **zespół koszar** wzniesiony w konstrukcji szachulcowej w latach 1989-1907 przy ul. Hallerczyków w Grupie

Bardzo wartościową grupą zabytków, unikalną i świadczącą o historii tych terenów stanowią są zachowane **cmentarze mennonickie** (najstarszy z k. XVIII w.) z relikami nagrobków i tablicami inskrypcyjnymi np. w Bratwinie i Dragaczu.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ – SŁABE I MOCNE STRONY GMINY

Mocne strony:

1. Malownicze, atrakcyjne krajobrazowo położenie geograficzne gminy, walory krajobrazowo–przyrodnicze (środowiskowe). Nie skażone przemysłem środowisko naturalne (jeziora, lasy).
2. Tereny atrakcyjne turystycznie – Nadwiślański Park Krajobrazowy, Obszary Specjalnej Ochrony Natura 2000, Rezerwat Przyrody „Jezioro Fletnowskie”,
3. Bogata historia gminy. Lokalne dziedzictwo kulturowe.
4. Duża liczba zabytków kultury materialnej - szczególnie kultury mennonickiej (zabudowa, cmentarze).
5. Miejsca pamięci - miejsce męczeństwa w Mniszku, będące istotnym miejscem pamięci na terenie gminy.
6. Historia gminy bogata w wydarzenia militarne mające miejsce na jej terenie.
7. Dobre warunki do rozwoju turystyki - istniejące szlaki turystyczne i ścieżki rowerowe (np. „Wiślana Trasa Rowerowa”).
8. Imprezy o charakterze wojewódzkim, powiatowym i lokalnym (festyny, przeglądy).
9. Społeczność lokalna zorientowana w losach obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie ich miejscowości.
10. Istniejąca oraz wciąż rozbudowywana infrastruktura techniczna, w tym dobre powiązania komunikacyjne (drogi wojewódzkie, powiatowe).
11. Funkcjonujący „Fundusz Sołecki” – z wydatkami celowymi na turystykę, cele kulturalne i ochronę dziedzictwa.
12. Inicjatywy lokalne np. Lokalne Grupy Działania, Grupowe Plany Działania, Lokalne Centra.

Słabe strony:

1. Brak aktualnych planów zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru.
2. Zbyt niskie nakłady na wspieranie kultury. Słaby dostęp do kultury, do ośrodków

- kultury jak np. teatr, kino.
3. Brak izby pamięci, jednostki muzealno-wystawienniczej,
  4. Przesuwanie środków na kulturę i dziedzictwo kultury do innych działów w gminie.
  5. Pogarszający się stan techniczny dużej części obiektów zabytkowych.
  6. Brak szczegółowej dokumentacji historycznej gminy Dragacz.
  7. Brak dokładnej numeracji budynków, utrudniającej weryfikację zabytków.
  8. Niska integracja społeczna w gminie. Zbyt mało imprez i działań integrujących lokalną społeczność.
  9. Niewystarczająca infrastruktura turystyczna i obsługa szlaków turystycznych.
  10. Niedostateczny system informacji turystycznej – w zasadzie brak infrastruktury informatycznej
  11. Niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów historycznych.
  12. Zbyt słabe współdziałanie pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego w promowaniu atrakcyjności kulturowej i turystycznej regionu.
  13. Brak powiązań między ofertą kulturalną, a turystyczną.
  14. Niezagospodarowane centra wsi i parki.
  15. Brak bazy sportowo rekreacyjnej.
  16. Słabe i zbyt selektywne przygotowanie odbiorców dziedzictwa kulturowego.
  17. Mała aktywność istniejących organizacji kulturalnych w krzewieniu idei zachowania dziedzictwa kulturowego gminy.
  18. Brak miejscowego kapitału co skutkuje znikomą działalnością inwestycyjną.
  19. Ubożenie społeczeństwa.
  20. Wzrost liczby bezrobotnych.
  21. Wzrost salda migracji.
  22. Duże rozproszenie osadnictwa.
  23. Słabo rozwinięta baza noclegowa dla obsługi ruchu turystycznego .
  24. Rozdrobnienie gospodarstw rolnych.
  25. Zły stan techniczny części dróg gminnych.

Szanse:

1. Wykorzystanie turystycznego potencjału gminy.
2. Budowa baz turystycznych i agroturystycznych w oparciu o obiekty i obszary historyczne.
3. Zwiększenie ilości szlaków turystycznych prowadzących przez miejsca i wsie, w których znajdują się zabytki.
4. Pobudzenie społecznej inicjatywy ochrony zabytków oraz popularyzację wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
5. Możliwość rewitalizacji zabytków z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych, szczególnie w nowym okresie programowania
6. Możliwość aktywizacji społeczności lokalnej celem uporządkowania i stworzenia bogatej dokumentacji na temat nowożytnej historii gminy oraz jej zasobu, zarówno nieruchomego jak i ruchomego,
7. Uregulowanie kwestii planowania przestrzennego na terenie gminy
8. Wykorzystanie aktywności i zaangażowania lokalnej społeczności. Aktywizacja środowisk lokalnej społeczności dzięki środkom pomocowym.
9. Zagospodarowanie centrów wsi, zagospodarowanie plaż przy licznych jeziorach w gminie – mała architektura, gastronomia.
10. Migracja ludności z miast do wsi, napływ ludności (turyści).
11. Modernizacje świetlic i domów kultury.
12. Zagospodarowanie parków.
13. Rozwój infrastruktury turystycznej.
14. Oznaczenie i promocja szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych.
15. Polepszenie sieci komunikacyjnej - dostępu do dróg w regionie.
16. Wykorzystanie potencjału i ofert największych miasta w regionie (Świecie, Grudziądz)
17. Opracowania aktualnego studium uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego.
18. Zweryfikowanie zakresów ochrony konserwatorskiej.
19. Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zagrożenia

1. Zły stan większości zabytków (głównie zabytkowej architektury drewnianej z połowy i końca XIX w.), spowodowany brakiem środków finansowych na ich konserwację i renowację. Brak kapitału - środków własnych na zfinansowanie projektów i przedsięwzięć.

2. Trudności inwestycyjne związane z brakiem miejscowych planów zagospodarowania.
3. Realizacje robót konserwatorsko – remontowych prowadzonych bez niezbędnych uzgodnień konserwatorskich i budowlanych.
4. Stosowanie nieprawidłowych rozwiązań technologicznych i materiałowych w pracach remontowych.
5. Niski poziom wykonawstwa prac spowodowanych brakiem odpowiednio wykształconych wykonawców - pracowników o określonych specjalizacjach.
6. Zanik wiedzy i wiadomości o lokalnej tradycji niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
7. Brak wystarczającej promocji dziedzictwa kulturowego gminy.
8. Stosunkowo słaba infrastruktura, „małe formy architektoniczne” towarzyszące trasom turystycznym.
9. Odływ młodych wykształconych osób do miast.
10. Niewielka liczba zakładów produkcyjnych.
11. Słabo wykształcona lokalna społeczność – tworzy ją starzejąca się lokalna społeczność rolników.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.

Priorytety. Kierunki działań i zadania w zakresie opieki nad zabytkami.

7.1. Priorytety programu opieki.

Głównym celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Dragacz na lata 2017-2020 jest dążenie do poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego z zachowaniem krajobrazu kulturowego gminy oraz zainicjowanie procesów zmierzających do wzmocnienia świadomości społecznej mieszkańców i właścicieli obiektów zabytkowych. o ważności tego dziedzictwa dla rozwoju gminy. Do zadań samorządu lokalnego należy przyjęcie priorytetów w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami oraz monitorowanie ich postępu.

Po analizie stanu dziedzictwa kulturowego gminy Dragacz przyjęto następujące priorytety:

Priorytet 1. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet 2. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Priorytet 3. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki.

W ramach każdego z 3 priorytetów zostały określone główne kierunki działań, którym przypisano określone zadania do realizacji w latach (2017-2020). Władze Gminy zostały zobowiązane Ustawą o opiece nad zabytkami do złożenia po 2 latach sprawozdania z wykonania Programu. Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono długofalowe kierunki działań, mogące wykraczać także poza czteroletni okres obowiązywania Programu. Jako kierunki działań realizacji Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dragacz w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Zintegrowaną ochronę dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego
2. Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy
3. Ochronę układów ruralistycznych na obszarach wiejskich
4. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne
6. Prowadzenie i monitoring gminnej ewidencji zabytków.

7. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy
8. Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do promocji dziedzictwa kulturowego
9. Edukacje i popularyzację wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym
10. Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej
11. Zwiększenie świadomości kulturowej społeczności lokalnej przez włączenie jej przez różne formy aktywności
12. Wzbudzenie zainteresowania historią i kulturą materialną regionu zapisaną w dziełach architektury, budownictwa, lokalnej tradycji
13. Wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw kulturotwórczych w zakresie podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych
14. Podejmowanie działań umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych
15. Turystyczną promocję regionu
16. Stworzenie infrastruktury turystycznej w ramach promocji regionu
17. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

W ramach każdego z głównych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez przypisane im szczegółowe działania. W Programie przypisano zadania mające na celu polepszenie ogólnej sytuacji obiektów zabytkowych, jak i mieszkańców gminy w nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego. Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dragacz jest kolejnym opracowaniem o takim charakterze, wykonanym dla obszaru gminy. Założono, że w czasie trwania pierwszego etapu realizowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy. Aby określone działania mogły być zrealizowane potrzebna jest współpraca wielu podmiotów i zrównoważona współpraca między właścicielami obiektów zabytkowych, a Gminą. Ważne jest również współdziałanie władz Gminy z jednostkami samorządu terytorialnego wyższego szczebla w odniesieniu do zabytków, ich pielęgnacji, ratowania oraz niezbędnego finansowania.

Planowany zakres kierunków i zadań, określonych w trzech priorytetach przedstawiono w tabeli:

<i>Priorytet I:</i>

<i>Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego</i>	
<i>Kierunki działań</i>	<i>Zadania</i>
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> – Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi i obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy. – Przestrzeganie ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. – Przeciwdziałanie samowolom budowlanym w obiektach zabytkowych oraz wprowadzenie systemu kontroli prac konserwatorsko-remontowych. – Ochrona panoram widokowych oraz przedpoli widokowych dla wsi o dużych wartościach kulturowych. – Szczególna ochrona środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ul style="list-style-type: none"> – Wnioskowanie do kujawsko pomorskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych.
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> – Zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa i poprawa ładu przestrzennego wsi poprzez: <ul style="list-style-type: none"> – ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych w zespołach zabytkowej zabudowy, – wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją dawnego układu oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy.

<i>Priorytet II: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy</i>	
<i>Kierunki działań</i>	<i>Zadania</i>
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do	<ul style="list-style-type: none"> – Rozpoczęcie lub kontynuacja prac remontowo - konserwatorskich w obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy.

<p>poprawy stanu ich zachowania</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Opracowanie szczegółowych planów i projektów prac konserwatorsko remontowych dotyczących szczególnie obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminy. – Adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych będących w zasobach gminy, z możliwością zmiany sposobu użytkowania . – Uporządkowanie nieczynnych i zaniedbanych cmentarzy menonickich i ewangelickich, zarówno siłami własnymi gminy, jak i wolontariatu. Umieszczenie tablicy informującej o historii istniejących i nieistniejących cmentarzy. – Rozpoczęcie procesów rewaloryzacyjnych dotyczących obszarów i zabytkowych obiektów przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji.. – Stworzenie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminy.
<p>Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Popularyzacja miejsc o szczególnym znaczeniu historycznym, kulturowym, krajoznawczym i turystycznym dla gminy. – Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy itp. finansowana metodą „małych grantów”. – Rozpropagowanie idei wolontariatu, aktywizacja lokalnej społeczności w działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. – Określenie zasad i monitoring wdrażania, dotyczący umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych.
<p><i>Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości</i></p>	
<p><i>Kierunki działań</i></p>	<p><i>Zadania</i></p>
<p>Prowadzenie i monitoring gminnej ewidencji zabytków</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w formie elektronicznej.

<p>Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Udostępnienie informacji o zabytkach regionu na stronie internetowej gminy. – Utworzenie portalu cyfrowego (bazy danych) - systemu informacji i promocji zasobów kulturowych, gminy. – Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji dziedzictwa kulturowego. – Opracowanie dokumentacji historycznej o budownictwie mennonickim na terenie gminy
<p>Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do promocji dziedzictwa kulturowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Dostęp do Internetu (jako edukacyjnej bazy danych) w publicznych placówkach oświatowych, w świetlicach i in. – Wspieranie tworzenia przez lokalną społeczność regionalnych portali tematycznych, hobbystycznych.
<p>Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych. – Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich. – Inicjowanie wydarzeń na terenie gminy w ramach obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa. – Wydawanie i wspieranie publikacji promujących dziedzictwo kulturowe gminy. – Popularyzacja wartościowych realizacji konserwatorskich przy zabytkach oraz zagospodarowania obszarów cennych kulturowo i krajobrazowo. – Opracowanie cyklu szkoleń mających na celu promowanie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel. – Upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie edukacji szkolnej - organizowanie i wspieranie zajęć o tej tematyce.
<p>Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Kontynuacja prac nad tworzeniem szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego oraz ich promocja. – Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy”

Zwiększenie świadomości kulturowej społeczności lokalnej przez włączenie jej przez różne formy aktywności	<ul style="list-style-type: none"> – Wykreowanie wizerunku gminy, w oparciu o dziedzictwo kulturowe i lokalną tożsamość mieszkańców. – Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, przez zaangażowanie placówek oświatowych (szkoły, biblioteki, domy kultury) oraz kościelnych, w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów.
Wzbudzenie zainteresowania historią i kulturą materialną regionu zapisaną w dziełach architektury, budownictwa, lokalnej tradycji	<ul style="list-style-type: none"> – Kontynuowanie organizowania imprez obejmujących szeroką tematykę historii i kultury regionu (np. „Dni Dragacza”, „Święto Ziemniaka, Pomidora, Ogórka” i in.). – Organizacja konkursów plastycznych, fotograficznych, plenerów malarskich i rzeźbiarskich promujących kulturę i tradycję lokalną. – Promocja regionu poprzez działalność domów kultury, świetlic wiejskich organizacji, stowarzyszeń i lokalnych inicjatyw Lokalnych Grup Działania – np. jak Lokalnych Centrów działających w ramach Grupowych Planów Działania, czy Lokalnych Rad Społecznych.
Wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw kulturotwórczych w zakresie podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych	<ul style="list-style-type: none"> – Wspieranie kulturotwórczych, lokalnych inicjatyw dotyczących podtrzymania miejscowych tradycji m.in. folklorystycznych i innych, np. organizowanych cyklicznie Dożynek Gminnych, festynów.
Podejmowanie działań umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych	<ul style="list-style-type: none"> – Wspieranie i rozwój Izb Tradycji - miejsc, gdzie można eksponować, przekazywane przez lokalną społeczność, pamiątki związane z historią i dziedzictwem kulturowym.
Turystyczna promocja regionu	<ul style="list-style-type: none"> – Promocja książek, publikacji dotyczących gminy i jej zasobów kulturowych. Popularyzacja dziedzictwa kulturowego w małych formach wydawniczych: pocztówki, foldery, monografie np. jak „Przewodnik po miejscach walk i męczeństwie w gminie Dragacz” z 1992 r. – Zamieszczenie w gminnym portalu cyfrowym w dziale informacji turystycznej map zabytków oraz opracowanie szlaku najważniejszych zabytków dla gminy. – Promocja lokalnych festynów (jak np. „Rodzinny Festyn Strażacki” w Dragaczu, „Powitanie Wiosny w Zajączkowie, „Wir Wydarzeń – u nas się dzieje” w

	<p>Mniszku w ramach Działania Lokalnego VIII).</p> <ul style="list-style-type: none"> – Promocja lokalnych produktów kulinarnych i udział w seminariach w rodzaju „Europejski system ochrony produktów regionalnych i tradycyjnych” czy „Wskazówki do promocji budowania marki wytwarzania i dystrybucji. – Promocja gminy na wydarzeniach i imprezach regionalnych i wojewódzkich np. „Otwarcie Sezonu Turystycznego” : promocja walorów krajobrazowych Parku Krajobrazowego „Jezioro Fletnowskie”. – Kontynuacja inicjatyw mających na celu popularyzację w mediach walorów turystycznych gminy np. poprzez stowarzyszenia i lokalne grupy działające w gminie.
<p>Stworzenie infrastruktury turystycznej w ramach promocji regionu</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Promocja wyznaczonych już szlaków turystycznych, jak np. „Mennonicki Szlak Kulinarny”, „szlak „Wieś na Weekand” i tworzenie nowych. – Stworzenie form małej architektury (ławki, altany) towarzyszącej trasom turystycznym. – Wspieranie „małej przedsiębiorczości” w gminie, zaktywizowanie lokalnej społeczności np. w tworzeniu różnych form usług – agroturystyka, gastronomia etc. – Stworzenie punktu informacji turystycznej w gminie.
<p>Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy. – Opracowanie dla lokalnej społeczności kampanii informacyjnej odnośnie możliwości pozyskania środków na cele kulturowe, w tym rewaloryzację obiektów architektury. – Stworzenie systemu odpowiednich ulg i rekompensat finansowych dla właścicieli i dzierżawców obiektów zabytkowych mających na celu podejmowanie przez nich działań rewaloryzacyjnych. – Wykorzystanie programów pomocowych. np. „Odnowa i Rozwój Wsi” i innych w ochronie dziedzictwa kulturowego gminy. Oparcie się o środki unijne wzorem inwestycji w regionie.

8. INSTRUMENTARIUM STOSOWANE W REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych wynikających z przepisów ustawowych (uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
2. instrumentów finansowych - finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych,
3. instrumentów koordynacji - poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),
4. instrumentów społecznych - poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
5. instrumentów kontrolnych - aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, (monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Ocenę realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami należy dokonać co 2 lata, a zobowiązani do jego realizacji są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast dokonujący sprawozdań z realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami, którą przedstawia się radzie gminy lub miasta.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

W ocenie realizacji programu należy wskazać kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań.

W ramach priorytetu nr 1 „*Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego*” należy uwzględnić:

1. Poziom objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (w %).
2. Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych.
3. Liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii.
4. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach priorytetu nr 2: „*Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy*” należy uwzględnić:

1. Poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami (w %).
2. Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewitalizacji i rewitalizacji oraz liczbę (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewitalizacji w ramach tych programów.

3. Wartość finansową wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczbę obiektów poddanych w/w pracom.
4. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach priorytetu nr 3: „*Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości*” należy uwzględnić:

1. Liczbę opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego).
2. Liczbę zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy.
3. Liczbę utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych.
4. Liczbę opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników).
5. Liczbę utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej Liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.
6. Liczbę szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawowe źródła finansowania realizacji zadań Programu opieki to:

- Fundusze europejskie (środki zagraniczne).
- Środki z budżetu państwa.
- Środki własne jednostki samorządu terytorialnego.

Dofinansowanie zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego z Funduszy Unii Europejskiej.

Pozyskiwanie środków finansowych na zadania inwestycyjne jest również możliwe ze źródeł zewnętrznych. Możliwość współfinansowania działań obejmujących zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii, jak również zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, istnieje ze środków finansowych Unii Europejskiej. W ramach funduszy polityki spójności będzie realizowanych 6 krajowych programów, w tym jeden ponadregionalny dla województw Polski Wschodniej oraz instrument współpracy transgranicznej i ponadnarodowej:

- Infrastruktura i Środowisko
- Inteligentny Rozwój
- Wiedza Edukacja Rozwój
- Polska Cyfrowa
- Pomoc Techniczna
- Europejska Współpraca Terytorialna i Europejski Instrument Sąsiedztwa oraz
- Programy Regionalne, w tym Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Dofinansowanie zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego ze źródeł zagranicznych pozaunijnych.

Dofinansowanie zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego możliwe jest w ramach programu *Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego* oraz *Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej* w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego współfinansowane ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Istnieje też możliwość dofinansowanie zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego ze środków pozarządowych; dofinansowanie zadań z zakresu ochrony dóbr kultury obejmuje również działalność fundacji i organizacji pożytku np. Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.

Dofinansowanie zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego z budżetu państwa.

Finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach Polsce reguluje Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Zapis rozdziału 7 regulują zasady finansowania opieki nad zabytkami.

Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940).

Wsparcie finansowe z budżetu państwa pochodzi ze środków:

- Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programów Operacyjnych;
- Wojewody Kujawsko-Pomorskiego, będących w dyspozycji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- Budżetu samorządu województwa kujawsko-pomorskiego i jednostek samorządu terytorialnego;
- Funduszu Kościelnego (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów);
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla założeń zieleni zabytkowej).

Dofinansowanie zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego z budżetu samorządu

Województwa Kujawsko-Pomorskiego:

Z budżetu samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego wspierane są zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami zgodnie z obowiązującą Ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873 ze zm.), która zobowiązuje organy administracji publicznej do współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 Ustawy. Zasady przyznawania dotacji na realizację zadań publicznych określają przepisy Ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2005 r. Nr 249, poz. 2104). W celu racjonalnego wykorzystania środków budżetu województwa na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe, wprowadzono zasady określające procedurę organizowania otwartych konkursów ofert poprzedzających przyznanie dotacji oraz zasady rozliczania.

Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego określone są stosownymi uchwałami

Informacje o zasadach i kryteriach dotyczących możliwości pozyskiwania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na podanych poniżej stronach internetowych:

Informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury”

- www.mkidn.gov.pl

Informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”

- www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse-ministra/programy-mkidn-2016/dziedzictwo-kulturowe.php,
- www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse-ministra/programy-mkidn-2016/dziedzictwo-kulturowe/ochrona-zabytkow.php,
- www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse-ministra/programy-mkidn-2016/dziedzictwo-kulturowe/wspieranie-dzialan-muzealnych.php,
- www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse-ministra/programy-mkidn-2016/dziedzictwo-kulturowe/wspieranie-dzialan-muzealnych.php,

- [2016/dziedzictwo-kulturowe/kultura-ludowa-i-tradycyjna.php](http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse-ministra/programy-mkidn-2016/dziedzictwo-kulturowe/kultura-ludowa-i-tradycyjna.php),
- www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse-ministra/programy-mkidn-2016/dziedzictwo-kulturowe/ochrona-dziedzictwa-kulturowego-za-granica.php,
  - www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse-ministra/programy-mkidn-2016/dziedzictwo-kulturowe/ochrona-zabytkow-archeologicznych.php,
  - www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse-ministra/programy-mkidn-2016/dziedzictwo-kulturowe/miejsca-pamieci-narodowej.php,

Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne”

- www.interreg.gov.pl,

Informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko”

- www.mrr.gov.pl,

Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych”

- www.funduszngo.pl,

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Rada Gminy Dragacz, zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (D.U. z 2003 roku, Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.), posiada prawo przyznawania dotacji celowych z własnych środków na prace przy zabytkach znajdujących się na terenie gminy.

Gmina może uchwalić zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz nie wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na terenie gminy.

Długofalowa polityka gminy w tym zakresie oraz realizacja Programu jest szansą na ratowanie tego dziedzictwa dla przyszłych pokoleń. Realizacja programu poddana będzie ocenie Rady Gminy w Dragaczu po upływie dwóch lat od jego uchwalenia. W sprawach nie uregulowanych w Programie mają zastosowanie obowiązujące przepisy prawa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Dragacz wpisuje się w strategiczne programy wyższego szczebla i koresponduje z celem nadrzędnym, którym jest ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Dragacz, co przekłada się na konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców.

Opracowanie programu (z informacjami od wydziału finansowego) ma na celu określenie planowanych i prowadzonych przez gminę inwestycji związanych z ochroną zabytków w ciągu 4 lat czyli w okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami. Zadania inwestycyjne dotyczą:

- a) ochrony zabytków wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego (dotyczy zabytków będących własnością gminy),
- b) ochrony zabytków wprowadzone do gminnych programów przyjętych uchwałami rady gminy (programy rewitalizacji, rozwoju lokalnego, ochrony środowiska i gospodarki komunalnej itp.).

Dotyczy to zarówno czynności konserwatorskich, jak i prac remontowo-budowlanych (w tym także o charakterze komunalnym) przy:

- obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków (nieruchomych, ruchomych i archeologicznych),
- obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków,

- obszarach objętych ochroną konserwatorską (w tym wpisanych do rejestru zabytków oraz objętych ochroną na mocy zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, wskazanych do ochrony konserwatorskiej w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz na terenach parków kulturowych),
- związanych z pielęgnacją i rewaloryzacją zieleni zabytkowej (m.in. parki, ogrody, cmentarze, aleje).
- prace studialne, dokumentacyjne i projektowe,
- działania edukacyjne, promocyjne itp.

W programie opieki określono poziom wysokości finansowania planowanych przez gminę zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego (np. poprzez wskazanie udziału procentowego w corocznie uchwalanym budżecie). Wskazane jest aby w drodze stosownej uchwały gminy dofinansowywały prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Zadania programu opieki mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie (np. muzea, biblioteki, izby regionalne, izby tradycji), w ramach działalności bieżącej.

Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji, prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia) dotyczące środowiska kulturowego gminy.

Dotacje z budżetu Gminy na prace konserwatorskie przy zabytkach

Zgodnie z art. 81 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jednostki samorządu terytorialnego mają możliwość dotowania prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Tryb udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określa w drodze uchwały organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego.

Z budżetu gminy winny być udzielane dotacje (stosownie do uchwały) zgodnie z obowiązującym prawem, w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Zgodnie z uchwałą mogą być udzielane dotacje w wysokości np. do 25% nakładów koniecznych do wykonania prac. Warunkiem jest złożenie wniosku o przyznanie dotacji.

Ulgi podatkowe:

Formą pomocy finansowej dla właścicieli obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków jest system ulg podatkowych:

- Na podstawie art. 4, ust. 1, pkt 9, lit. c i d Ustawy o podatku od spadku i darowizn (tekst jednolity Dz. U. z 2009 r., nr 93 poz. 768 z późn. zm.) zwolnione od podatku jest nabycie spadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca jest zaliczany do I lub II grupy spadkowej oraz gdy zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zwolnienie od podatku przysługuje też w przypadku nabycia spadku zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków.
- Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 Ustawy o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r., nr 95 poz. 613 z późniejszymi zmianami) zwalnia się od podatku od nieruchomości: budynki i grunty wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej

12. ZAŁĄCZNIKI

- Nr 1** – wykaz obiektów w gminnej ewidencji zabytków.
- Nr 2** – wykaz stanowisk archeologicznych w ewidencji zabytków archeologicznych.

13. CZĘŚĆ GRAFICZNA – załącznik Nr 3.

Załącznik Nr 1 do

do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020

WYKAZ OBIEKTÓW
W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

BRATWIN

1. Bratwin nr 6, spichlerz w zagrodzie, pocz. XX w.
2. Bratwin nr 21, chata, 3 ćw. XIX w.
3. Bratwin nr 26, szkoła, 1914 r.
4. Bratwin nr 31, dom, pocz. XX w.
5. Bratwin nr 33, dom, pocz. XX w.
6. Bratwin nr 38 (d. nr 29), chata, otynkowana, 1859 r. -

nr rejestru zabytków: nr 330 z dn. 20.02.1956 r.

7. Bratwin nr 39, chata, 3 ćw. XIX w.
8. Bratwin nr 39, budynek gospodarczy w zagrodzie, 4 ćw. XIX w.
9. Bratwin nr 39, stajnia
10. Bratwin nr 41, dom, pocz. XX w.
11. Bratwin - cmentarz mennonicko – ewangelicki, 1 poł. XIX w.

DOLNA GRUPA

12. Dolna Grupa nr 35 dom, pocz. XX w.
13. Dolna Grupa nr 51, dom , pocz. XX w.
14. Dolna Grupa nr 81, chata, 2 poł. XIX w.
15. Dolna Grupa nr 85, dom, pocz. XX w.
16. Dolna Grupa - cmentarz mennonicki, 2 poł. XIX w.
17. Dolna Grupa - cmentarz mennonicki, ok. 1900 r.

DRAGACZ

18. Dragacz - dworzec PKP, przy trasie Grudziądz – Grupa, pocz. XX w.
19. Dragacz nr 6, dom kolejowy, pocz. XX w.
20. Dragacz nr 7, dom, pocz. XX w.
21. Dragacz nr 7A, Urząd Gminy, pocz. XX w.
22. Dragacz nr 33, dom, pocz. XX w.
23. Dragacz nr 39, zajazd obecnie dom , pocz. XX w.
24. Dragacz nr 57, chata, pocz. XIX w.
25. Dragacz nr 58, chata, 3 ćw. XIX w.
26. Dragacz nr 58, budynek gospodarczy w zagrodzie, 2 poł. XIX w.
27. Dragacz nr 59, dom, pocz. XIX w.
28. Dragacz nr 87, dom, pocz. XX w.
29. Dragacz nr 87, obora w zagrodzie pocz. XX w.
30. Dragacz nr 117, chata, 3-4 ćw. XIX w.

31. Dragacz nr 125, dom, lata 20-te XX w.
32. Dragacz nr 125, obora w zagrodzie, lata 20-te XX w.
33. Dragacz nr 125, budynek inwentarski w zagrodzie, lata 20-te XX w.
34. Dragacz nr 126, pensjonat ,obecnie budynek mieszkalny, pocz. XX w.
35. Dragacz - cmentarz mennonicko - ewangelicki , XVIII w ?

FLETNOWO

36. Fletnowo nr 1, leśniczówka, pocz. XX w.
37. Fletnowo nr 3, ob. nr 53, dom, 1912 r.
38. Fletnowo nr 4, ob. nr 49, dom, po poł. XIX w.
39. Fletnowo nr 5, ob. nr 52, dom z częścią gospodarczą, 4 ćw. XIX w.
40. Fletnowo nr 6, dom, ob. nr 43, pocz. XX w.
41. Fletnowo nr 11, ob. nr 38, dom, 2 poł. XIX w.
42. Fletnowo nr 27 dom z częścią gospodarczą, 1911 r.
43. Fletnowo nr 29, ob. nr 1, szkoła, obecnie dom, 1898 r.
44. Fletnowo nr 30, ob. nr 1?, chata, obecnie budynek inwentarski, 1857 r.
45. Fletnowo nr 35, ob. nr 14, dom, pocz. XX w.
46. Fletnowo nr 39, dom, pocz. XX w.
47. Fletnowo nr 40, ob. nr 1?, dom , pocz. XX w.
48. Fletnowo nr 42, ob. nr 8, dom z częścią gospodarczą, pocz. XX w.
49. Fletnowo - cmentarz mennonicki, XIX/XX w.
50. Fletnowo - cmentarz epidemiczny, XIX/ XX w.?

GÓRNA GRUPA

51. Górna Grupa ul. Świecka nr 4, kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus, 1936 r.
52. Górna Grupa, ul. Klasztorna nr 4, (dawny dwór), obecnie klasztor z lat 1923 – 1927 Zgromadzenia Księży Werbistów.
53. Górna Grupa, ul. Klasztorna nr 4, zespół klasztorny – park (dawny park dworski), XVIII/XIX w.
54. Górna Grupa, ul. Klasztorna nr 4, zespół klasztorny – budynek administracyjny drukarni, lata 1930 – 1931.
55. Górna Grupa ul. Pocztowa nr 9, dom, pocz. XX w.
56. Górna Grupa ul. Pocztowa nr 13, dom, k. XIX w.
57. Górna Grupa, ul. Świecka nr 9, szkoła, ob. przedszkole, pocz. XX w.
58. Górna Grupa - cmentarz parafialny rzymskokatolicki, ok. 1930 r.
59. Górna Grupa - cmentarz ewangelicki, ok. poł. XIX w.
60. Górna Grupa - cmentarz choleryczny, pocz. XX w.

GRUPA

61. Grupa, ul. Dworcowa nr 1, dom, pocz. XX w.
62. Grupa, ul. Dworcowa nr 2, dom, pocz. XX w.
63. Grupa, ul. Dworcowa nr 3, dworzec PKP, pocz. XX w.
64. Grupa, nastawnia kolejowa, pocz. XX w.
65. Grupa, ul. Dworcowa nr 5 dom, pocz. XX w.

66. Grupa, ul. Dworcowa nr 6 poczta, pocz. XX w.
67. Grupa, ul. Dworcowa nr 8 dom, pocz. XX w.
68. Grupa, ul. Hallerczyków nr 1, koszary z częścią gospodarczą, 1898 - 1907
69. Grupa, ul. Hallerczyków nr 2, koszary, 1898 – 1907.
70. Grupa, ul. Hallerczyków nr 3, koszary, 1898 – 1907.
71. Grupa, ul. Hallerczyków nr 4, koszary, 1898 – 1907.
72. Grupa, ul. Hallerczyków nr 6, koszary, 1898 - 1907.
73. Grupa, ul. Hallerczyków nr 8, koszary, 1898 – 1907.
74. Grupa, ul. Hallerczyków nr 10, koszary, 1898 – 1907.
75. Grupa, ul. Hallerczyków, budynek gospodarczy w zespole koszar, 1898 – 1907.
76. Grupa, ul. Jazdy Polskiej 5 dom, pocz. XX w.
77. Grupa, ul. Jazdy Polskiej 7 dom, pocz. XX w.
78. Grupa, ul. Jazdy Polskiej 17 dom, pocz. XX w.
79. Grupa, ul. Za Torem 11 dom, pocz. XX w.
80. Grupa, ul. Za Torem 13 dom, pocz. XX w.
81. Grupa, cmentarz wojskowy, ok. 1920 r.

MICHALE

82. Michale nr 2, dom, l. 20 XX w.
83. Michale nr 4, dom, l. 20 XX w.
84. Michale nr 9, dom, l. 20 XX w.
85. Michale nr 11, dom, l. 20 XX w.
86. Michale nr 12, dom, l. 20 XX w.
87. Michale nr 60, dwór, obecnie budynek mieszkalny, pocz. XX w.
88. Michale nr 65, chata, 1893 r.
89. Michale nr 75, młyn obecnie dom, l. 30 XX w.
90. Michale nr 76 dom, pocz. XX w.
91. Michale nr 124, dom, pocz. XX w.
92. Michale nr 127, zespół „Białej karczmy”: karczma”, 1898 r.-

nr rejestru zabytków: nr A/1070 dn.10.08.1994

93. Michale nr 127, zespół „Białej karczmy”: ogród, k. XIX w.-

nr rejestru zabytków: nr A/1070 dn.10.08.1994.

94. Michale nr 132, chata, 3 ćw. XIX w.
95. Michale nr 133, chata, ok. poł. XIX w.
96. Michale - kapliczka przydrożna przy drodze Bratwin - Dragacz 1947 r.
97. Michale - wiadukt kolejowo- drogowy, pocz. XX w.
98. Michale - cmentarz ewangelicki, poł. XIX- pocz. XX w.

MNISZEK

99. Mniszek nr 10, szkoła obecnie dom, pocz. XX w.
100. Mniszek - cmentarz mennonicki, ok. 1900r.

101. Mniszek – cmentarz, miejsce męczeństwa ok. 10 tys.
mieszkańców
regionu w l. 1939 – 1945
NOWE MARZY
102. Nowe Marzy - cmentarz wojskowy-komunalny 1945 r.
POLSKIE STWOLNO
103. Polskie Stwolno nr 58, dom, pocz. XX w.
104. Polskie Stwolno nr 59, dom, pocz. XX w.
105. Polskie Stwolno nr 60, szkoła obecnie dom, pocz. XX w.
106. Polskie Stwolno - obora folwarczna, pocz. XX w.
107. Polskie Stwolno – cmentarz mennonicko – ewangelicki,
pocz. XX w.
WIĄSKIE PIASKI
108. Wiąskie Piaski nr 46 dom, pocz. XX w.
109. Wiąskie Piaski nr 64 dom, pocz. XX w.
110. Wiąskie Piaski nr 68, chata, 4 ćw. XIX w.
111. Wiąskie Piaski - cmentarz ewangelicki, poł. XIX- pocz. XX w.
WIELKI LUBIEŃ
112. Wielki Lubień nr 2, dom, pocz. XX w.
113. Wielki Lubień nr 11, dom, pocz. XX w.
114. Wielki Lubień nr 11, obora w zagrodzie, pocz. XX w.
115. Wielki Lubień nr 14, kościół par. pw. św. Jakuba Apostoła,
1680 r.- *nr rejestru zabytków: nr A/39 dn. 01.10.2001 r.*
116. Wielki Lubień nr 26 obora w zagrodzie, pocz. XX w.
117. Wielki Lubień nr 47A/49A (d. nr 9) chata , 3 ćw. XIX w. –
nr rejestru zabytków: nr 337 dn. 28.02.1956 r.
118. Wielki Lubień nr 48, dom z cz. gospodarczą, k.XIX w.
119. Wielki Lubień nr 78, chata, otynkowana, 3 ćw. XIX w.
120. Wielki Lubień - cmentarz parafialny rzymskokatolickim, 1900 r.
121. Wielki Lubień - cmentarz mennonicki, ok. 1800 r,
WIELKIE STWOLNO
122. Wielkie Stwolno nr 29, szkoła obecnie dom, 4 ćw. XIX w.
123. Wielkie Stwolno nr 32, karczma obecnie dom, 1896 r.
124. Wielkie Stwolno nr 32, wozownia w zespole karczmy 1896 r.
125. Wielkie Stwolno nr 41, szkoła, obecnie dom, pocz. XX w.
126. Wielkie Stwolno 43, dom, pocz. XX w.
127. Wielkie Stwolno - cmentarz ewangelicki, ok. poł. XIX w.
WIELKIE ZAJĄCZKOWO
128. Wielkie Zajączkowo, kapliczka przydrożna

129. Wielkie Zajączkowo nr 13 dom, pocz. XX w.
130. Wielkie Zajączkowo nr 18, dom, pocz. XX w.
131. Wielkie Zajączkowo nr 26, dom z oborą, pocz. XX w.
132. Wielkie Zajączkowo nr 33, chata, 3 ćw. XIX w.
133. Wielkie Zajączkowo nr 37, dom , pocz. XX w.
134. Wielkie Zajączkowo nr 42, dom, pocz. XX w.
135. Wielkie Zajączkowo nr 46, obora, pocz. XX w
136. Wielkie Zajączkowo nr 47, dom, pocz. XX w.
137. Wielkie Zajączkowo nr 52, dom, pocz. XX w.
138. Wielkie Zajączkowo - cmentarz mennonicko-ewangelicki,
poł. XIX w.

Załącznik Nr 2 do

do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH
EWIDENCJA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia	Uwagi
1	Bratwin	1	31-41	48	PSR/NOW	
2	Bratwin	2	31-41	49	HA-LA, PSR/NOW	
3	Bratwin	3	30-44	20	PSR	
4	Bratwin	4	30-44	21	PSR, NOW	
5	Bratwin	5	30-44	22	PSR	
6	Bratwin	6	30-44	23	HA-LA - KPOM	A
7	Dolna Grupa	1	29-44	5	OR, PSR	
8	Dolna Grupa	2	29-44	6	PRADZIEJE	
9	Dolna Grupa	3	29-44	7	PRADZIEJE	
10	Fletnowo	1	29-44	4	NOW	
11	Górna Grupa	1	30-44	7	NE	A
12	Górna Grupa	2	30-44	8	PSR	A
13	Górna Grupa	3	30-44	9	HA-LA(?)	A
14	Grupa	1	30-44	3	PSR	
15	Grupa	2	30-44	4	OR	A
16	Grupa	3	30-44	5	NE	A
17	Grupa	4	30-44	6	NE	A
18	Michale	1	30-44	1	NOW	
19	Michale	2	30-44	2	NOW	
20	Mniszek	1	30-43	21	PSR	
21	Mniszek	2	30-43	22	PSR	
22	Mniszek	3	30-43	23	PSR/NOW	
23	Mniszek	4	30-43	24	PSR/NOW	
24	Mniszek	5	30-43	25	EK, PSR/NOW	
25	Mniszek	6	30-43	26	PSR/NOW	
26	Mniszek	7	30-43	27	PSR	
27	Mniszek	8	30-43	28	PSR/NOW	
28	Mniszek	9	30-43	29	PSR/NOW	
29	Mniszek	10	30-43	30	PSR/NOW	
30	Mniszek	11	30-43	31	PSR/NOW	
31	Mniszek	12	30-43	32	PSR/NOW	
32	Mniszek	13	30-43	35	PSR	
33	Mniszek	14	30-43	34	EK, PSR/NOW	
34	Mniszek	15	30-43	33	PSR/NOW	
35	Mniszek	16	30-43	64	PSR	
36	Nowe Marzy	1	30-44	24	WSR (XII w.), PSR	
37	Nowe Marzy	2	30-44	25	KŁ – HA-LA	
38	Nowe Marzy	3	30-44	26	PRADZIEJE	
39	Stare Marzy	1	30-43	36	KPOM	
40	Stare Marzy	2	30-43	37	PSR/NOW	
41	Stare Marzy	3	30-43	38	KŁ, PSR/NOW	
42	Stare Marzy	4	30-43	39	KPL, PSR/NOW	
43	Stare Marzy	5	30-43	40	KPL, KŁ, WSR, PSR	
44	Stare Marzy	6	30-43	41	KAK, PSR	

45	Stare Marzy	7	30-44	10	PRADZIEJE PSR	
46	Stare Marzy	8	30-44	11	PSR, NOW	
47	Stare Marzy	9	30-44	12	PSR	
48	Stare Marzy	10	30-44	13	LAT	
49	Stare Marzy	11	30-44	14	HA-LA – KPOM ?	A
50	Stare Marzy	12	30-44	15	HA-LA – KPOM	A
51	Stare Marzy	13	30-44	16	HA-LA - KPOM	A
52	Stare Marzy	14	30-44	17	HA-LA - KPOM	A
53	Stare Marzy	15	30-44	18	LAT - KPOM	A
54	Stare Marzy	16	30-44	19	KŁ-KPOM?	A
55	Wielkie Stwolno	1	31-44	51	NOW	
56	Wielkie Stwolno	2	31-44	52	OR, WSR (VIII-IX w.), PSR	
57	Wielkie Stwolno	3	31-44	50	PSR	
58	Wielkie Stwolno	4	31-44	53	NOW	
59	Wielkie Stwolno	5	31-44	54	WSR (VIII w.) PSR/NOW	
60	Wielkie Stwolno	6	31-44	55	PSR	
61	Wielkie Stwolno	7	31-44	56	PSR	
62	Wielkie Stwolno	8	31-44	57	NOW	
63	Wielkie Stwolno	9	31-44	58	OR (?), NOW	
64	Wielkie Zajązkowo	1	28-45	1	XV-XVII W.	
65	Wielkie Zajązkowo	2	28-45	3	XV-XVIII W.	
66	Wielkie Zajązkowo	3	28-45	2	XVI-XVII W.	

Wykaz użytych skrótów:

k. – kultura

EK – epoka kamienia

KPL – kultura pucharów lejkowatych (neolit)

KAK – kultura amfor kulistych (neolit)

HA-LA – okres halsztacki – okres lateński

KŁ – kultura łużycka

KPOM – kultura pomorska

LAT – okres lateński

OR – okres rzymski

WSR - wczesne średniowiecze

PSR – późne średniowiecze

NOW – czasy nowożytny

Załącznik Nr 3 do Załącznika Nr 1

Bratwin nr 38, chata, ok. 1859 r.

Michale nr 127, zespół „Białej Karczmy”, 1898 r.

Wielki Lubień, Kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła, 1680 r.

Wielki Lubień 47a/49, chata, 3 ćw. XIX w.

Dragacz 58, chata, 2 poł. XIX w.

Dragacz 57, chata, 2 poł. XIX w,

Bratwin 21, chata, 2 poł. XIX w.

Michale 65, chata, 1893 r.

Dragacz, cmentarz mennonicko-ewangelicki, XVIII w.

Wielkie Stwolno, cmentarz ewangelicki, poł. XIX w.

UZASADNIENIE

Gmina zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz.446 ze zm.) w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7, ust. 1, pkt 9).

Natomiast obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.). Artykuł 87 ust. 1 mówi: „Zarząd Województwa, Powiatu lub Wójt (Burmistrz, Prezydent Miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87, ust. 2 program ten ma na celu w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami przyjmuje uchwałą Rada Gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87 ust. 3). Pozytywna opinia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu, Delegatura w Bydgoszczy została wydana dnia 06.03.2017r. Nr pisma WUOZ.DB.RDZ.5121.5.2017.HM. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego (art. 87, ust. 4).

Z realizacji Programu Wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy (art. 87, ust. 5).

Przewodniczący Rady

Ludwik Borolewski